

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Analýza vztahů mezi USA a rostoucími mocnostmi –
případová studie vztahů mezi USA a Íránskou
islámskou republikou**

Marharyta Huretskaya

Plzeň 2019

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Mezinárodní vztahy – britská a americká studia

Bakalářská práce

**Analýza vztahů mezi USA a rostoucími mocnostmi –
případová studie vztahů mezi USA a Íránskou
islámskou republikou**

Marharyta Huretskaya

Vedoucí práce:

PhDr. Martina Ponížilová, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2019

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2019

_____

Děkuji vedoucí práce PhDr. Martině Ponížilové, Ph.D. za cenné rady, velkou míru trpělivosti a za čas, který věnovala kontrole mé práce.

OBSAH

ÚVOD.....	6
1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ A TEORIE PŘECHODU MOCI.....	10
1.1 SVĚTOVÁ MOCNOST	10
1.2 ROSTOUCÍ MOCNOST	11
1.3 TEORIE PŘECHODU MOCI.....	14
2 USA JAKO TRADIČNÍ SVĚTOVÁ MOCNOST	16
2.1 ÍRÁN JAKO ROSTOUCÍ MOCNOST.....	18
3 NÁRODNÍ ZÁJMY USA A ÍRÁNU NA BLÍZKÉM VÝCHODĚ	23
3.1 NÁRODNÍ ZÁJMY USA.....	23
3.2 NÁRODNÍ ZÁJMY ÍRÁNU	26
4 POLITIKY USA A ÍRÁNU NA BLÍZKÉM VÝCHODĚ	29
4.1 NÁSTROJE ZAHRANIČNÍ POLITIKY USA	29
4.2 NÁSTROJE ZAHRANIČNÍ POLITIKY ÍRÁNU	36
SEZNAM LITERATURY A PRAMENŮ	49
PŘÍLOHY	65

ÚVOD

Pojem rostoucí mocnost se začal aktivně objevovat na začátku 90. let 20. století, což souvisí s ukončením bipolární konfrontace mezi Spojenými státy americkými a Sovětským svazem. Velké množství států se v této době snažilo posílit své postavení a získat vliv na mezinárodní scéně. To vedlo k tomu, že se zde postupně vyprofilovala skupina států, označovaných jako rostoucí mocnosti, mezi které patří například Indie, Čína, Brazílie, Jihoafrická republika a Írán (Piknerová – Šanc 2014: 7–12). V současnosti rostoucí mocnosti získávají stále větší vliv a hrají důležitější roli v mezinárodním systému. Stojí za zmínku, že v mezinárodním systému již existovaly tradiční mocnosti, jako například Spojené státy americké, které se s růstem nových mocností buď dostávaly do konfrontace s nimi, anebo začínaly aktivně spolupracovat v oblastech společných zájmů.

Jak bylo zmíněno výše, jednou z rostoucích mocností se stal Írán, který se začal aktivně podílet na dosažení silnějšího postavení na mezinárodní scéně. To se projevilo především, díky změnám uvnitř státu, které následně obrátily i směřování země v zahraniční politice, která se otočila o 180 stupňů ze svého původního kurzu a začala se ostře vymezovat proti vlivu USA na Blízkém východě. A tím se tyto dva státy dostaly do konfrontace. Toto začalo v roce 1979, který se stal přelomovým okamžikem ve vztazích Íránu a USA. Do té doby měl Írán přátelské vztahy s USA a celkově se dal označit za jejich spojence, což se však po událostech z tohoto roku změnilo. V roce 1979 proběhla v Íránu islámská revoluce, po jejímž skončení se Írán stal islámskou republikou, ve které došlo k propojení náboženství a politiky, což byl zároveň krok ke změnám v chování Íránu v zahraniční politice. Ovlivnění politiky náboženstvím v Íránu vedlo k ovlivňování okolních proislámských států Íránem. Ve světle těchto změn se pod největším tlakem ocitl zejména stát Izrael, jakožto nejvýznamnější spojenec USA v regionu Blízkého východu. Toto zároveň narušilo vztahy se Spojenými státy, které se začaly rapidně zhoršovat, především proto, že nová vláda označovala USA za svého nepřítele a v zahraniční politice udělala úplný obrat od předchozího směřování. Írán se začal více emancipovat a

snažil se stát aktérem s velkým vlivem na politiku v regionu Blízkého východu. To začalo ovlivňovat i celou situaci na Blízkém východě, především vztahy mezi Saúdskou Arábií, Egyptem, Izraelem a Sýrií.

Z popisu situace vyplývá i cíl méj bakalářské práce, jímž je zjistit povahu vztahů mezi USA, jako tradiční světovou mocností a Íránem, jakožto rostoucí mocností a prozkoumat, jak podoba jejich vzájemných vztahů dopadá na regionální politiku Blízkého východu, respektive na zájmy a zahraniční politiku vybraných států regionu (Saúdskou Arábii, Egypt, Izrael a Sýrii) ve zkoumaném období 1979–2018. Tyto státy jsem zvolila na základě jejich vztahů s USA a Íránem. Saúdská Arábie, Egypt a Izrael jsou dlouholetými spojenci USA a Sýrie je státem, který podporuje Írán a je jeho hlavním spojencem v boji proti Izraeli a omezování vlivu USA na Blízkém východě. Rok 1979 je začátkem vnitropolitických a vnějších změn v Íránu, díky islamské revoluci. Zároveň je to vztažný bod pro rozvoj Íránu jako rostoucí mocnosti.

Toto téma jsem zvolila, protože v průběhu skoro 40 let jsou USA a Írán v neustálé konfrontaci, což také ovlivňuje další státy Blízkého východu a potažmo regionální politiku jako celek, takže se logicky nabízí také možnost prozkoumat, jaký dopad má rivalita mezi USA a Íránem na vybrané státy. Podle mého názoru je toto téma v dnešní době velice aktuální, protože USA s Íránem se stále konfrontují na mezinárodní scéně a ovlivňují dění v mezinárodním systému. Tak například 15. července 2015, za vlády prezidenta Baracka Obamy, dosáhly Spojené státy a Írán jaderné dohody, kterou následně podepsaly také Čína, Rusko, Velká Británie, Francie a Německo a která omezovala íránský vývoj jaderných zbraní po dobu nejméně 15 let, výměnou za zrušení amerických sankcí. Írán se zároveň zavázal, že se nebude podílet na takových výzkumech a vývojích, které by mohly přispět k výrobě jaderné bomby. V souladu s touto dohodou získal Írán přístup k penězům v aktivech zmrazených v zahraničí a byl schopen obnovit prodej ropy na mezinárodních trzích a využít globální finanční systém pro obchodování. Dá se říct, že se zdálo, že vztahy mezi oběma státy se začínají oteplovat a jak USA, tak Írán

jsou s vývojem spokojeni. USA si však byly vědomy, že tato dohoda pouze omezila íránský jaderný program, ale neudělala nic pro zmírnění íránských regionálních ambic (Friedman 2018). Když se americkým prezidentem stává Donald Trump, tak napětí opět vzrostlo, protože se Washington rozhodl v květnu 2018 zrušit dohodu s Íránem a uvalit opět tvrdé sankce proti Teheránu. Íránský prezident to v odpovědi označil za ekonomickou válku a prohlásil, že jeho země zvítězí (Gladstone 2018).

Můžeme vidět, jak se vztahy USA a Íránu zhoršily na tolik, že spíše připomínají konflikt ve fázi manifestace. Každý stát má své požadavky, takže je málo pravděpodobné, že mezi státy dojde k nějakému kompromisu. Proto USA chtějí, aby Írán omezil vývoj balistických raket a přestal podporovat militantní skupiny v Sýrii a Jemenu. Íránci obviňují Spojené státy z toho, že nedodržují mezinárodní právo a porušují dohodu nejen s Íránem, ale také s pěti dalšími státy. Tuto dohodu stále podporuje Čína, Rusko, Velká Británie, Francie a Německo a její platnost potvrzuje rezoluce Rady bezpečnosti OSN (Gladstone 2018). Jako odpověď íránská armáda po obnovení sankcí vyzkoušela nové rakety, jako součást svého systému protivzdušné obrany. USA odpověděly příslibem, že budou hájit své národní zájmy na Blízkém východě a zvýší objem zbraní dodávaných do Saúdské Arábie (Tomlinson 2018).

Během své práce se budu zabývat těmito výzkumnými otázkami: Jaká je povaha vztahů mezi USA a Íránem – jsou to spojenci, nebo rivalové? Jaký dopad mají vzájemné vztahy USA a Íránu na Saúdskou Arábii, Egypt, Izrael a Sýrii?

Po nastudování literatury vztahující se k tomuto tématu jsem zjistila, že autoři jako Jacek Kugler a A.F.K. Organski se ve knize *Power Transitions* (Tammen – Lemke 2000) zabývají *power transition theory*, která říká, že svět je uspořádán podle hierarchie, ve které nahoře stojí dominantní mocnost, tedy *dominant power*, což je stát, který vlastní největší počet zdrojů moci a nastoluje pravidla a normy v mezinárodním systému. Pod ní stojí světové mocnosti, tedy *great powers*, což jsou státy, které jsou spokojené s uspořádáním mezinárodního systému a spolupracují

s dominantní mocností. Ještě níže stojí rostoucí mocnosti, anglicky *middle powers*, které se snaží získat vliv na mezinárodní scéně a ovlivňovat podobu mezinárodního systému a úplně dole stojí malé mocnosti, tedy *small powers*, které nedisponují dostatečným množstvím prostředků, které by jim umožňovalo ovlivňovat mezinárodní systém (Tammen – Lemke 2000: 7). Jako dalšího autora zmíním Amina Saikala, který ve své knize *Iran Rising: The Survival and Future of the Islamic Republic* (Saikal 2018) popisuje ideologii a politiku Íránu a také se zabývá jeho vztahy se státy v regionu a světovými mocnostmi.

Metodou zkoumání, kterou budu používat ve své práci, bude analýza mocenských vztahů mezi státy a analýza zahraniční politiky vybraných států. Potom přejdu do teoretické části, kde vysvětlím pojmy tradiční světové mocnosti a rostoucí mocnosti a dále se budu zabývat teorií přechodu moci (*power transition theory*) (Tammen – Lemke 2000). K popisu vztahů mezi USA a Íránem v zahraniční politice využiji popis zdrojů moci a jejich nástrojů, tak jak jsou vymezené Josephem Nyeem v knize *Soft power* (Nye 2004: 31). Budou to pojmy a teorie se kterými budu pracovat. Dále se budu v jednotlivých kapitolách zabývat konkrétními kroky obou států v zahraniční politice vůči sobě. V závěru předvedu výsledky svého zkoumání.

Moje práce bude rozdělená na čtyři kapitoly. V první kapitole bude představen teoretický rámec práce, a to konkrétně koncept tradiční světové mocnosti a rostoucí mocnosti. Dále vysvětlím teorii Organského, Kuglera a dalších vědců – Teorii přechodu moci (*Power transition theory*) (Tammen – Lemke 2000). Ve druhé kapitole své práce budu aplikovat koncept tradiční světové mocnosti na USA a koncept rostoucí mocnosti na Írán. Dále, ve třetí kapitole, ukážu, jaké jsou národní zájmy USA a Íránu v regionu Blízkého východu. V poslední kapitole popíšu, jaké nástroje používají oba státy k dosažení svých politických cílů a představím konkrétní aktivity a politiky těchto států na Blízkém východě. K tomu popíšu, jak se měnily vztahy mezi USA a Íránem během 40 let. Na konci své práce vysvětlím, jaké jsou vztahy mezi Íránem a USA a jak jejich vztahy ovlivňují další státy tohoto regionu, v mnou zvoleném případě Izrael, Egypt, Saudskou Arábii a Sýrii.

1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ A TEORIE PŘECHODU MOCI

Na začátku kapitoly představím koncepty světové a rostoucí mocnosti. Abych tyto koncepty popsala, je potřeba vymezit samotné pojetí moci, ze kterého tyto koncepty vycházejí. Ve své práci použiju pojetí moci podle Roberta Dahla (Dahl 1957), který v článku *The Concept of Power* říká, že „moc je schopnost aktéra A přimět aktéra B, aby udělal něco, co by jinak nedělal“ (Dahl 1957: 203).

Ve své práci budu pracovat s rozdělením moci na *soft power* a *hard power*. Jeden z autorů, který pracuje s tímto rozdělením je Joseph Nye. Ten píše: „*hard power* je schopnost přinutit ostatní jednat způsobem, který je v rozporu s jejich původními preferencemi a strategiemi“ (Nye 2011: 11). Přičemž aktér může dosáhnout svých cílů prostřednictvím tzv. „*carrots*“ and „*sticks*“ mezinárodní politiky, neboli politiky stimulu a hrozby. Nye také zmiňuje, že *hard power* se dříve měřila podle kritérií, jako je velikost populace, území, přírodních zdrojů, vojenské síly a ekonomické síly (Nye 2004: 5). *Soft power* Nye definuje jako „schopnost tvarovat preference ostatních bez použití síly, donucení, nebo násilí, ale prostřednictvím kultury, politických hodnot, institucí a politiky, které jsou považovány za legitimní nebo morální“ (Nye 2008: 95). Můžeme říct, že legitimita je základem *soft power*.

1.1 SVĚTOVÁ MOCNOST

Koncept světové mocnosti je široce představen různými autory, přičemž jednotlivé koncepty jsou si v některých bodech podobné. Ve své práci budu vycházet z těchto autorů: Andrew Hurrell, Kenneth Waltz a Thomas J. Volgy. Andrew Hurrell, který se zabývá konceptem moci, za světovou mocnost považuje takový stát, který plní určité charakteristiky. Jedná se o takové charakteristiky, jako je schopnost nastolovat pravidla a normy na mezinárodní scéně a také vojenská a ekonomická moc (Hurrell 2006: 1–5). Další autor, který zmiňuje silnou vojenskou a ekonomickou moc, jako kritéria světové mocnosti je Kenneth Waltz. Ten se zabývá především ekonomickými, politickými a vojenskými kapacitami státu. Stát však může být označen za světovou mocnost pouze v tom případě, že umí zkombinovat všechny tyto kapacity tak, aby mu pomohly v naplňování jeho zájmů. V případě, že stát vyniká

pouze v jedné z těchto oblastí, nemůže být označován jako světová mocnost. Kenneth Waltz tedy považuje za světovou mocnost takový stát, který splňuje pět základních kritérií: velikost populace a území, přírodní zdroje, hospodářské schopnosti, politická stabilita a vojenská síla (Waltz 1979: 130–131).

Dalším autorem, který se také zabývá pojetím světové mocnosti, je Thomas J. Volgy. Podle něj je stát světová mocnost, pokud disponuje rozsáhlými prostředky pro realizaci svých zájmů v mezistátních vztazích; využívá těchto příležitostí k uskutečňování široké a rozsáhlé zahraniční politiky mimo své bezprostřední okolí, nebo region a snaží se ovlivnit chod mezinárodních vztahů relativně nezávisle na jiných velkých mocnostech. Státu je přiřazen statut světové moci, pokud ho političtí představitelé jiných států mezinárodního společenství vnímají jako stát mimořádně silný a ochotný ovlivňovat průběh globálních záležitostí a pokud jednají v souladu s tímto vnímáním (Volgy – Corbetta 2011: 6–7). Dá se říct, že společným rysem v těchto konceptech je to, že světová mocnost je ten stát, který splňuje řadu charakteristik, přičemž je důležité, aby tyto charakteristiky byly zastoupeny společně, což je to, co ze státu dělá světovou mocnost.

1.2 ROSTOUCÍ MOCNOST

O rostoucích mocnostech se aktivně začíná mluvit po skončení bipolární konfrontace, respektive v 90. letech 20. století. Předtím státy takzvaného třetího světa měly méně příležitostí a možností k hájení svých vlastních zájmů na mezinárodní scéně a získání vlivu v mezinárodním systému. To souviselo s tím, že na začátku 20. století byly některé státy kolonizované a po konci druhé světové války se zase nemohly projevit na mezinárodní scéně kvůli konfrontaci mezi USA a Sovětským svazem. Po skončení studené války v roce 1991 přestal být mezinárodní systém bipolární a státy třetího světa dostaly možnost více se angažovat v nově vzniklém multipolárním systému. Tyto státy se aktivně snažily ovlivnit mezinárodní systém tím, že začaly prosazovat své vlastní zájmy, čímž se dostaly do střetu se světovými mocnostmi. V tuto dobu se začíná hovořit o rostoucích mocnostech. Jejich vzestup můžeme pozorovat již o 30 let dříve, konkrétně v polovině 60. let, kdy se objevil pojem nově industrializované

země. „Tato kategorie byla vyčleněna pro takové státy, které začaly díky rychlému ekonomickému růstu způsobenému strukturálními změnami národních ekonomik zaznamenávat zcela bezprecedentní hospodářský růst“ (Piknerová – Doljaková 2014: 15). Tak vznikají například tzv. asijské tygři¹, tedy státy, které jsou označovány za první vlnu nově industrializovaných zemí. Dále v průběhu 80. let dochází k rozšíření skupiny hospodářsky rostoucích států tím, jak přichází druhá vlna nově industrializovaných zemí. Byly to Indonésie, Malajsie, Mexiko, Brazílie a Argentina. Za nimi následovala třetí generace, která se objevila s koncem bipolární konfrontace, a to byly země, které zaznamenaly rychlý ekonomický růst díky vybudování speciálních ekonomických zón a využívání přírodních zdrojů pro svou vlastní prosperitu. Mezi tyto země patří například Čína a Indie, které jsou považovány za jedny z představitelů nových, respektive rostoucích mocností (Piknerová– Doljaková 2014: 15–16). Z toho vyplývá, že za rostoucí mocnosti můžeme považovat ty státy, které mají aktivně rostoucí ekonomiku a snaží se etablovat a ovlivňovat světovou ekonomiku. Dalším charakteristickým rysem těchto států je demografie. Rostoucí mocnosti mají mladou populaci, která se nachází v produktivním věku, což také napomáhá státu v hospodářském růstu (Piknerová – Doljaková 2014: 19).

Koncept rostoucích mocností zkoumá Pinar Tank (Tank 2012: 1), který hovoří o jejich vzniku po skončení bipolární konfrontace a po změně světového uspořádání z bipolarity na multipolaritu. Jako rostoucí mocnost označuje stát, který mění pořádek v mezinárodním systému. Dále je to stát, který usiluje o to, aby jeho hlas v mezinárodních institucích měl větší váhu a využívá regionálních organizací, pro vytváření politických vazeb. Pinar Tank řadí mezi rostoucí mocnosti státy takzvaného BRICS, tedy Brazílii, Rusko, Indii, Čínu a Jihoafrickou republiku. Navíc k těmto státům přidává Indonésii, Turecko a Mexiko, a to z důvodu jejich rychlého ekonomického růstu a rozšíření jejich politického a kulturního vlivu na mezinárodní scéně (Tank 2012: 1). První charakteristikou rostoucích mocností je podle Tank

---

¹Asijské tygři jsou čtyři země ve Východní Asii – Jižní Korea, Taiwan, Singapur a Hong Kong, které zaznamenaly rychlý ekonomický a hospodářský růst, díky industrializaci v šedesátých letech (Development and Globalisation nedatováno).

(Tank 2012: 2) ekonomická síla těchto států. Předpokládá se, že ekonomiky rostoucích mocností budou tvořit stále větší podíl z celkového světového HDP. Ostatně o rostoucích mocnostech se začalo hovořit právě ve spojitosti s rostoucím ekonomickým významem těchto států. Právě význam ekonomik těchto států byl poprvé zmíněn ve zprávě společnosti Goldman Sachs z roku 2003, ve které byl také poprvé použit pojem BRIC. Tato skupina byla v roce 2011 rozšířena o Jihoafrickou republiku a název se změnil na BRICS. Přestože původní označení rostoucí mocnost označovalo pouze těchto 5 zemí, současný koncept zahrnuje daleko více států. Silná ekonomika však neznamena automaticky politický vliv. Ten se tyto státy snaží prezentovat na půdě mezinárodních organizací, jako je například OSN. Kromě toho tyto státy pořádají společné summity, na kterých se vysocí představitelé těchto zemí snaží řešit ekonomické a politické problémy (Tank 2012: 2). Druhou charakteristikou rostoucích mocností je samotné přiznání tohoto statusu zmíněným státům. Například ekonomická síla Číny, nebo Indie je zařazuje mezi rostoucí mocnosti, menší a ekonomicky slabší státy, jako je Brazílie, Mexiko, Jižní Afrika a Turecko však do této skupiny automaticky zařazované nejsou, i když usilují o to, aby jim byl také přiřazen status rostoucí mocnosti. Aby dosáhly tohoto uznání, musí na začátku získat postavení regionální mocnosti. Proto je pro tyto státy důležité silné postavení a angažovanost v rámci svého vlastního regionu. Příkladem může být aktivita Turecka ve svém regionu, kde se dostalo do role mediátora v syrském konfliktu a stejně tak podporuje Palestinu v jejím boji za nezávislost. Další možností, jak získat status rostoucí mocnosti je využívání *soft power*. Právě na příkladu aktivity Turecka v regionu Blízkého východu lze vidět využívání turecké historie, kultury a demokracie, tedy typických nástrojů *soft power*, k upevnění jeho postavení na globální úrovni. Vedle toho se Turecko angažuje v poskytování humanitární pomoci, například v Súdánu a Somálsku. Brazilská *soft power* je zase založena na demokratické tradici země a snaze demokracii upevňovat (Tank 2012: 3–4).

1.3 TEORIE PŘECHODU MOCI

Abych vysvětlila povahu vztahů mezi tradiční světovou mocností a rostoucí mocností, musím přejít k vysvětlení teorie přechodu moci. Teorie přechodu moci (*Power transition theory*) byla původně navržena Organskim a dále byla rozvíjena Jacekem Kuglerem a několika dalšími vědci (Tammen – Lemke 2000). Tato teorie je založená na tom, že globální politika se skládá z hierarchie států s různou mírou spolupráce a konkurence. V této hierarchii se mocné země snaží kontrolovat globální politiku, což vede k napětí vztahů se slabšími státy. Teorie uvádí, že politické interakce mezi státy jsou založeny na spokojenosti národních elit s existujícím *statem quo*: přijetí existujících mezinárodních pravidel a norem. To určuje, zda je země spokojená se svou pozicí v hierarchii. Teorie se také zaměřuje na tempo růstu v různých zemích. Některé země posilují své postavení v systému, některé naopak ztrácí svou sílu a postavení a jsou země, jejichž postavení se nijak nemění. Právě tento jev, relativní změna moci, vede k novým vztahům mezi státy a formování nových politických a ekonomických subjektů. Jedním z vedlejších produktů relativní změny moci, je pravděpodobnost konfliktu, kdy rostoucí mocnost není spokojená se *statem quo* a dosahuje stupně relativní rovnováhy moci s dominantním státem (Tammen – Lemke 2000: 3–15).

Co se týče hierarchického uspořádání, nejmocnější státy zauímají pozice na vrcholu globální hierarchie a jsou považované za dominantní mocnosti. Dominantní mocnost se snaží ovládat globální systém při pomoci koalicí stabilních a spokojených příznivců, což jí také pomáhá vytvářet a udržovat mezinárodní řád. Níže se nachází světové mocnosti, jejichž úkolem je se podílet na přidělování zdrojů a pomáhat udržovat mezinárodní systém. Za světové mocnosti autoři teorie považují Čínu, Japonsko, Německo a Evropskou unii. Ještě níže jsou rostoucí mocnosti. Jsou to státy, které nejsou spokojené se svým *statem quo* a snaží se přinejmenším reformovat, či narušit stávající řád a nastolit řád nový. Jsou to státy jako Francie, Itálie a Brazílie. Úplně dole se nachází malé mocnosti, tedy státy, které nemají sílu na to, aby změnily mezinárodní řád a ovlivnily globální systém. Díky tomu nepředstavují hrozbu a

konkurenta pro dominantní mocnosti. Poslední výzkumy ukázaly, že existuje ještě regionální rovina, například v regionu Blízkého východu a regionu Jižní Ameriky existuje vnitřní regionální hierarchie, ve které jsou státy rozdělené na dominantní, světové a menší mocnosti, a která funguje podle stejných pravidel jako globální hierarchie (Tammen – Lemke 2000: 6–7).

Globální a regionální mezinárodní hierarchie se časem mění, ale nejstabilnější distribuce moci je tam, kde dominantní moc získává podporu od spokojených států, které jsou jejími hlavními spojenci. V klasickém hierarchickém rozdělení moci spokojené země koordinují své úsilí prostřednictvím aliancí a mezinárodních organizací. Řídí tak soutěž o omezené zdroje. Tato asymetrická distribuce je stabilní, protože dominantní mocnost získává podporu od svých spojenců tím, že vytváří přijatelná pravidla, která zaručují mezinárodní bezpečnost a obchod. Zároveň to neznamena, že spokojené státy jsou nejbohatší nebo nejbezpečnější státy mezinárodního systému. Spokojené státy se spíše domnívají, že by se jim lépe dařilo se současným *statem quo*, než kdyby jiný dominantní stát zavedl alternativní pravidla a předpisy pro řízení mezinárodního systému. Na druhé straně existují státy, které nejsou spokojené se svým *statem quo* a se stávajícím mezinárodním řádem, který považují za nečestný, zkorumpovaný a předpojatý. To je důvodem, proč chtějí změnit pravidla a normy globálního systému. Aby došlo k uskutečnění těchto změn, vytvářejí tyto státy dohody s dalšími nespokojenými státy proti koalici spokojených států. Jako výsledek toho se dostávají do konfrontace se spokojenými státy, protože ty nejsou ochotné přijímat požadované změny (Tammen – Lemke 2000: 9–15).

2 USA JAKO TRADIČNÍ SVĚTOVÁ MOCNOST

S myšlenkou, že se USA svými postoji odlišují od Evropy a mají potenciál stát se světovou mocností, poprvé přišel Theodor Roosevelt. Henry Kissinger (Kissinger 2016) píše, že podle názoru Theodora Roosevelta, Spojené státy měly plnit roli udržovatele míru ve 20. století, což o století dříve dělala Velká Británie. Roosevelt chápal, že aby posílil postavení Spojených států na mezinárodně scéně, musí posílit svou vojenskou moc. „Podle Rooseveltova mínění tkví zahraniční politika v umění vtisknout Americe schopnost diskrétně, ale přitom rezolutně, vyvažovat globální moc a naklánět dění ve směru národního zájmu“ (Kissinger 2016: 256). Také zmiňoval, že USA jsou atlantickou a tichomořskou mocností, což pro ně je výhoda a díky tomu Spojené státy mohou plnit role strážce a rozhodčího světové rovnováhy (Kissinger 2016: 257). Postupně USA rostly ekonomicky a vojensky a tak ke konci druhé světové války dosáhly postavení světové mocnosti. Druhá světová válka neovlivnila tak zásadně americkou ekonomiku, jako spíše tu evropskou a škody z Velké krize ve 30. letech 20. století byly během války vyřešeny. Mezi lety 1930 a 1945 se HDP zvýšil z 92 miliard dolarů na 228 miliard dolarů, tedy 2,5 krát (The Balance nedatováno).

Poválečné období bylo časem nebývalé ekonomické prosperity USA. V roce 1945 USA měly HDP 15992 dolarů na osobu a Velká Británie, která byla světovou mocností v 19. století, měla HDP jenom 9567 dolarů na osobu. Francie na tom byla ještě hůře – 3337 dolarů (Our World in Data 2018). Můžeme vidět, jak byly ekonomicky zničeny evropské státy během dvou světových válek. Pro USA tyto války nebyly natolik ničující a díky tomu se Spojené státy staly nejsilnější ekonomikou světa a byly druhou největší zemí ve světě podle velikosti populace, která ve Spojených státech čítala kolem 140 milionů lidí (Our World in Data 2016).

Americká oddanost demokracii a svobodě přinesla významné změny ve světě. USA založily Severoatlantickou alianci, byly jedním ze zakladatelů OSN, díky Marshallovu plánu USA pomohly v rekonstrukci ekonomik Evropy po druhé světové válce a také zformovaly světovou síť bezpečnostních a ekonomických

integračních projektů (Severoatlantická aliance, Mezinárodní vojenská organizace Austrálie, Nového Zélandu a Spojených států amerických – ANZUS, Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj, Mezinárodní měnový fond). Podílely se na tvorbě volného světového obchodu a podporovaly vládu lidu ve spřátelených, i nepřátelských zemích. Na konci první poloviny 20. století začalo soupeření Sovětského svazu a Spojených států, tzv. studená válka, která byla ukončena až rozpadem Sovětského svazu v roce 1991. V ní zvítězily USA a staly se jedinou světovou velmocí.

V dnešní době mají Spojené státy největší ekonomiku na světě, která tvoří kolem 20% z celkové světové produkce. Ekonomika USA se vyznačuje vysoce rozvinutým a technologicky vyspělým sektorem služeb, který tvoří 80% její produkce (Focus Economics 2018). Co se týče vojenských kapacit, USA utrácely v rozmezí let 1979–1990 na obranu průměrně 233 miliard dolarů ročně, následujících 10 let se výdaje na obranu zvýšily v průměru na 288 miliard dolarů ročně. Během let 2000–2010 USA zvýšily částku výdajů vydávaných na obranu 1,5 krát, což ve výsledku tvořilo v průměru 513 miliard dolarů na obranu ročně. Tato částka se dále zvyšovala a v průběhu dalších 7 let USA utratily celkově 5 trilionů 146 miliard dolarů na obranu (The World Bank nedatováno a). Zhruba 35% celkových globálních vojenských výdajů tvořily v roce 2017 výdaje USA, což upevnilo pozici USA v čele žebříčku, srovnávajícího výši vojenských výdajů (Statista 2017). Podle amerického kongresového rozpočtového úřadu (Congressional Budget Office) americké výdaje na obranu budou dále růst a očekává se, že v roce 2022 USA budou utrácet až 734 miliard dolarů ročně (Congressional Budget Office 2018). Předpokládá se také, že v rozmezí let 2013–2022 utratí USA 392 miliard dolarů na jaderné zbraně, 97 miliard dolarů na protiraketovou obranu a 100 miliard na zdravotnictví a ekologii (Statista 2017).

Vedle toho jsou USA hlavním dodavatelem zbraní v různých státech, například v Izraeli, Saúdské Arábii, Egyptě, Jižní Korei, Japonsku, Kanadě atd. (The Observatory of Economic Complexity 2017a). V roce 1990 tak USA do druhých

států exportovaly zbraně za 11 miliard dolarů. V následujících 10 letech se export snížil a činil jen 8 miliard dolarů, ale v roce 2017 dodávky vzrostly a USA dodávaly zbraně za 12 miliard dolarů (The World Bank nedatováno b). Spojené státy vedle zbraní exportují také další druhy zboží: letadla, auta, ropu, plyn, integrovaný obvod, moderní technologie atd. Například moderní technologie vyvezly USA v roce 1990 do druhých států za 82 miliard dolarů, za 10 let tato částka vzrůstala na 198 miliard dolarů. Postupně export moderních technologií dále vzrůstal a nejvyšší částka, které USA dosáhly, byla 221 miliard dolarů v roce 2008 (The World Bank nedatováno c). Můžeme vidět, že rozsáhlý export různého zboží umožňuje USA nejen podporovat silnou ekonomiku, ale i být třetí největší exportní ekonomikou na světě (The Observatory of Economic Complexity 2017b).

K tomu mají USA velkou populaci, kterou tvoří 328 milionů obyvatel, což jim umožňuje být státem s třetí největší populací na světě (Worldometers nedatováno). USA také mají obrovskou výhodu ve výzkumu, kterým přispívají k rozvoji a jsou tak technologickým a ekonomickým vůdcem. To je díky tomu, že podporují inovace, vzdělávání, rozsáhlé veřejné a soukromé výzkumné programy a politickou kulturu, která dlouho přitahovala vysoce vzdělané migranty. Tyto charakteristiky dohromady nadále dávají možnost USA být světovou mocností (Fisher 2015).

2.1 ÍRÁN JAKO ROSTOUCÍ MOCNOST

Írán je rostoucí mocnost, která se snaží posílit své postavení v regionu Blízkého východu a zároveň na mezinárodně scéně. Svým vojenským a mocenským růstem Teherán představuje novou výzvu pro Spojené státy, které mají své zájmy v tomto regionu, a Saúdskou Arábií, protože mocenské posilování Íránu podkopává její dominanci na Blízkém východě (Sick 2011).

Íránská revoluce se stala významnou událostí ve světové politice, která zpochybnila dosavadní regionální pořádek a dominantní postavení Ameriky na Blízkém východě a Íránu poskytla ještě více možností projevit své mocenské ambice v regionu. Navíc vztahy Íránu se státy Blízkého východu se po revoluci začaly zhoršovat. Bahrajn,

Kuvajt, Omán, Katar, Saúdská Arábie a Spojené arabské emiráty začaly na Írán pohlížet jako na politickou a vojenskou hrozbu, což mělo opodstatnění v tom, že Írán chtěl dále šířit myšlenky revoluce za hranice svého státu a později začal projevovat také ambice na získání jaderné zbraně, v čemž mu měl pomoci vlastní jaderný program. Proto v roce 1981 založily tyto státy Radu pro spolupráci arabských států v Zálivu (Cooperation Council for the Arab States of the Gulf). Její cílem se stala nejen ekonomická a politická spolupráce, ale i ochrana členských monarchií před myšlenkami islámské revoluce (Cafiero 2019). Írán navíc přerušil diplomatické styky s Izraelem, Egyptem a později také se Saúdskou Arábií. Stojí za zmínku, že diplomatické vztahy s těmito zeměmi nejsou do dnešní doby obnovené (Nikou 2018).

Do revoluce, v době kdy byl u moci šáh, který vládl Írán jako monarchii, byly vztahy Íránu a USA na dobré úrovni. Po nástupu Chomejního a vytvoření islámské republiky však došlo v zahraniční politice k prudkému obratu. Chomejní odsoudil Spojené státy za podporu autokratické vlády šáha a také kritizoval regionální spojení USA s Izraelem (Saikal 2018: 1–10). Režim, který byl nastolen ájatolláhem Rúholláhem Chomejním, trvá už čtyřicet let a překonal mnoho vnitřních i vnějších politických problémů. Amin Saikal ve své knize *Iran Rising* (Saikal 2018) vysvětluje zachování tohoto režimu třemi klíčovými proměnnými. Za prvé říká, že vnitřní pružnost a vnější flexibilita systému správy režimu mu umožňují uplatňovat náboženskou legitimitu a jednat pragmaticky tak, aby režim přežil. Postupem času se Írán skutečně stal méně ideologickým a více pragmatičtějším ve svém chování. Za druhé, Írán využil selhání americké politiky v regionu, včetně Iráku, Afghánistánu, Sýrie a Izraelsko-palestinské fronty, což mu pomohlo rozšířit svůj regionální vliv. Za třetí vytvořil *hard power* a *soft power* na podporu asymetrické obranné strategie (Saikal 2018: 1–19). Asymetrická obranná strategie znamená, že pokud je slabší stát napaden silnějším státem, je připraven vynaložit veškeré síly a prostředky, k obraně a následné porážce agresora (Breen – Geltzer 2011). Z tohoto důvodu Írán potřeboval vybudovat silnou *hard power* a *soft power*, aby mohl

vystupovat a zároveň se případně bránit proti silným státům. Po Islámské revoluci začal Írán využívat šíitský islám jako základ pro svou *soft power*, což mělo vzbudit podporu ze strany šíitské populace na Blízkém východě, který je většinově sunnitský. Írán tak dosáhnul podpory a vlivu v Libanonu, Sýrii a také v Iráku, tam ovšem až po pádu režimu Saddáma Husajna. Írán také pokračuje v získávání většího vlivu v regionu díky tomu, že vedle náboženských vazeb, využívá společné historické, kulturní, etnické a jazykové vazby se sousedními státy (Shoamanesh 2016). Co se týká *hard power*, Írán významně posiluje své kapacity tak, aby byl schopný bránit se a zvrátit rovnováhu moci na Blízkém východě ve svůj prospěch. Írán od roku 1979 začal zvyšovat výdaje na armádu, takže zatímco v roce 1979 Írán utrácel jen 5 miliard dolarů na obranu ročně, za 10 let se již výdaje zvýšily trojnásobně a v roce 1989 již bylo na armádu utraceno kolem 16 miliard dolarů ročně. Takovýto rychlý růst vydajů souvisel především s irácko-iránskou válkou. Po skončení Války v Zálivu, ve které byl Irák, bývalý mocný stát ekonomicky i vojensky zruinován, dostal Írán další možnost posílit své postavení v regionu. V roce 1992 tak zvětšil své výdaje na obranu, které tvořily 19,7 miliard dolarů. V posledních letech Írán opět zmenšil výdaje na obranu a v roce 2017 utratil pouze 14,5 miliard dolarů (The World Bank nedatováno a). Přesto je Írán vojensky silným státem, který se nachází na prvním místě v počtu bojeschopných mužů v regionu Blízkého východu (Taylor and Francis Group 2019). Írán kromě toho vlastní největší a nejrozmanitější raketový arzenál na Blízkém východě, který se skládá z tisíců balistických raket krátkého a středního dosahu, schopných zasáhnout cíle jako je například Izrael, svým dosahem však dokáže ohrozit i jihovýchodní Evropu. Kromě toho je Írán centrem šíření raket a zásobuje raketami například Hizballáh a Asadův režim (Cordesman – Harrington 2018). Írán dlouhodobě usiluje o vývoj a získání vlastní jaderné zbraň, a proto má rozsáhlý program rozvoje obohacování uranu, který byl mnoho let skrytý. USA aktivně bránily tomuto vývoji a proto v roce 2015 vznikl Společný komplexní akční plán (Joint Comprehensive Plan of Action). S podepsáním této dohody Írán souhlasil, že v příštích 15 letech nebude obohacovat

uran s obsahem vyšším než 3,67% a sníží své zásoby nízko obohaceného uranu. Činnosti v oblasti výzkumu a vývoje uranu budou prováděny pouze v Natanzu, kromě toho Írán na dobu neurčitou souhlasil, že nebude stavět žádné nové těžkovodní reaktory (World nuclear association 2019).

Co se týče ekonomické situace, krátce po revoluci byla íránská ekonomika zasažena nákladnou válkou s Irákem, neustálým mezinárodním tlakem a izolací. Po skončení války s Irákem začal Írán obnovu své ekonomiky. Pro obnovu země se předpokládaly výdaje ve výši až 1 trilionu dolarů. Důležité také bylo provést liberalizaci íránské ekonomiky, což mělo pomoci zvrátit mezinárodní izolaci Íránu. HDP Íránu se postupně začal zvyšovat, takže i když v roce 1993 HDP na osobu představoval 1000 dolarů, v roce 2003 to už bylo 2231 dolarů. Později v roce 2011 se Íránu podařilo dostat na třetí místo ve světovém ropném žebříčku, protože země disponovala 10 procenty světových zásob ropy. Írán se také stal druhým největším vývozcem ropy v rámci Organizace zemí vyvážejících ropu v tomto roce. (Tomková 2011: 169).

V posledních letech je podle statistických údajů (The Observatory of Economic Complexity 2017c) Írán 46 největší exportní ekonomikou na světě a v roce 2017 íránský export činil 53,7 miliard dolarů, přičemž hlavními exportovanými komoditami byly ropa (38,5 miliard dolarů) a ethylenové polymery (2,75 miliard dolarů). Nejvíce komodit Írán dovaží do Číny, Indie, Jižní Korei, Itálie a dalších států (The Observatory of Economic Complexity 2017c). Kromě toho se Írán nachází na druhém místě na světě v zásobách zemního plynu, což do budoucna představuje další ekonomický potenciál pro růst Íránu. V zásobách ropy je pak Írán celosvětově na čtvrtém místě (The World Bank 2018).

Přesto je íránská ekonomika dlouhodobě postižena ekonomickými sankcemi, které na ni uvalily USA. Sankce z roku 2010, které izolovaly Írán od mezinárodní ekonomiky jednoznačně ovlivnily vývoz ropy. Pro Írán ropa představuje velmi důležitou komoditu, která představuje kolem 50 procent vládních příjmů. Kvůli

sankcím se prodej íránské ropy snížil o polovinu a díky tomu Íránu přišel o více než 50 miliard dolarů (Ostovar – Edelston – Connell 2013: 40). Další oblast, kterou také zasáhly sankce je obchod, jako příklad lze uvést obchod se Spojenými arabskými emiráty, které jsou největším obchodním partnerem Íránu v regionu. Po sankcích obchod mezi těmito státy zaznamenal prudký pokles a banky ve Spojených arabských emirátech, přes které Írán mohl získat své peníze z ropy, přestaly spolupracovat s Íránem (Ostovar – Edelston – Connell 2013: 40–45). Jako další příklad lze uvést Společný komplexní akční plán (Joint Comprehensive Plan of Action) z roku 2015, díky kterému USA zrušily část sankcí a Írán získal přístup na mezinárodní trhy, což mu umožnilo v roce 2016 prodat 2,5 milionu barelů ropy, díky tomu inflace začala klesat a začalo se zvětšovat tempo ekonomického růstu (Bertelsmann Stiftung 2018). Už za tři roky USA zrušily tento akční plán a byly zavedeny nové sankce, což patrně přinese další škody pro Írán, protože některé zahraniční společnosti oznámily, že chtějí opustit íránský trh, protože nechtějí ztratit přístup na americký trh. Kvůli tomu íránský vývoz ropy klesl z 2,7 milionu barelů denně v červnu 2018 na 1,7–1,9 milionu barelů denně v září 2018. Navíc od dubna 2018 se inflace zrychlila, a proto centrální banka Íránu intervenovala, aby podpořila íránský riál a zadržela inflaci (Segal – Gerstel 2018). Írán, nehledě na to, že se nachází pod tlakem sankcí ze strany USA, má největší raketový arzenál v regionu a vlastní velké zásoby zemního plynu a ropy, což mu umožňuje pokračovat ve svém růstu, jakožto rostoucí mocnost.

3 NÁRODNÍ ZÁJMY USA A ÍRÁNU NA BLÍZKÉM VÝCHODĚ

3.1 NÁRODNÍ ZÁJMY USA

Role Spojených států na Blízkém východě vzrostla až s koncem studené války, přičemž hlavním důvodem bylo, že dosavadní americký rival Sovětský svaz se rozpadnul a USA se mohly více zaměřit na své národní zájmy v regionu Blízkého východu. Přátelské vztahy, které mezi Íránem a USA existovaly v letech 1945–1979, se po islámské revoluci výrazně zhoršily. Do té doby Spojené státy jednaly s Muhammadem Rezou Pahlavím, který v roce 1941 nastoupil na trůn a vládnul Íránu skoro čtyři desetiletí. USA měly zájem o Írán kvůli strategické poloze země: Írán odděloval Sovětský svaz od států Blízkého východu a také měl velké zásoby ropy. Írán měl zase zájem o přátelské vztahy s USA, protože v nich viděl potenciálního obhájce proti případným akcím Sovětského svazu. Vedle toho vnímal Írán USA jako spojence při prosazování myšlenek o posílení mocenského postavení Íránu v regionu (Bakhash 2009). Změna zahraniční politiky, domácí politiky a chování Íránu v regionu Blízkého východu po islámské revoluci udělala ze spojenců rivaly. USA se staly hlavním nepřítelem, proti kterému byla obrácená politika Íránu. Díky revoluci nový vůdce Íránu ájatolláh Chomejní začal prosazovat myšlenku velkého islámského státu a agresivně vystupoval proti americkému vlivu na Blízkém východě. To se pochopitelně nelíbilo USA, protože ty měly v oblasti své vlastní zájmy a spojence, a proto posilování Íránu nemohly dovolit. Milníkem dramatického zhoršení vztahu mezi USA a Íránem se stal rok 1979, ve kterém došlo k zajetí amerických diplomatů íránskými ozbrojenci a následné krizi (Cogan 2012).

Jak bylo zmíněno výše, USA mají své vlastní zájmy na Blízkém východě, přičemž jedním z nich je zájem ekonomický. Země Blízkého východu, zejména státy Perského zálivu, jsou klíčovými producenty ropy, které těží mnohem více, než spotřebovávají. Velká část tamní produkce je tak určena k exportu do celého světa. Přes Hormuzský průliv pak námořní cestou státy Blízkého východu ropu vyvázejí. Hormuzský průliv je oblastí spojující Perský záliv s Ománským zálivem, přes který prochází více než 85 procent ropy ze zemí Perského zálivu do Spojených států,

Japonska, Číny a Západní Evropy (El Gamal – Cooper – Blair 2018). Na přiložené tabulce (viz. Přílohu č.1) můžeme vidět, jak se měnil import ropy do Spojených států amerických během let 1979–2017. Dá se říct, že ropa je jedním z nejvýznamnějších zájmů Spojených států v regionu již od sedmdesátých let. USA také zajišťují snadný přístup k ropě nejen pro sebe, ale i otevřený a bezpečný trh pro Japonsko a Evropu (Byman – Molle 2016: 7). Spojené státy mají zásadní zájem na stabilitě mezinárodní ekonomiky, která podle nich závisí na bezpečném a volném toku ropy po celém světě. Proto v roce 2003 vznikla dohoda TIFA (Trade and Investment Framework Agreement) mezi USA a Saúdskou Arábií, která zahájila oficiální dialog na podporu růstu obchodu a investic mezi oběma zeměmi (Export. gov 2018). Spojené státy věří, že stabilní globální dodávky ropy vyžadují bezpečnost Saúdské Arábie. Přes ekonomickou a vojenskou podporu Saúdské Arábie, kterou jí USA poskytují, se Saúdská Arábie stává vojensky a ekonomicky silnější, což jí pomáhá vyvažovat rovnováhu moci na Blízkém východě ve vztahu k Íránu. Zároveň to znamená výhodu pro USA, jejichž hlavním nepřítelem na Blízkém východě je právě Írán a tudíž je pro USA výhodné, že v regionu existuje další, podobně silný stát, který vliv Íránu vyvažuje (Juneau 2014: 46). Hlavním cílem USA v průběhu let 1980–1990 bylo zadržet myšlenky islámské revoluce z roku 1979, protože Írán deklaroval, že myšlenky revoluce bude šířit do dalších zemí a doufal, že pokud se islám uchytlí, připojí se k němu celé lidstvo, což by USA, jakožto světová mocnost nemohly dovolit (Seyedin nedatováno: 131).

Po teroristických útocích z roku 2001 zvýšily USA svou přítomnost v regionu Blízkého východu. Spojené státy prohloubily spolupráci v oblasti boje proti terorismu s dlouholetými spojenci, jako je Egypt a Jordánsko a snažily se navázat širší vazby s nestabilními režimy, jako například s Jemenem, či Libyí. V roce 2011 přišlo do regionu Arabské jaro, během kterého došlo ke svržení dlouholetých spojenců USA v Egyptě. Dále jako důsledek Arabského jara vzniklo několik občanských válek, například v Jemenu a Sýrii. Této destabilizace bezpečnostní situace v regionu později využila teroristická organizace Islámský stát a začala šířit

svůj vliv v regionu. Islámský stát, který vznikl ze zbytků al-Káidy v Iráku, postupně rozšířil svůj vliv na rozsáhlá území v Sýrii a Iráku, což vedlo k zapojení USA do bojů proti Islámskému státu. Spojené státy zahájily letecké útoky proti pozicím Islámského státu a zintenzivnily své úsilí v podpoře boje proti terorismu v regionu (Kemp – Gay – Lammon 2018: 91–97).

Zájmem, kterému Spojené státy přikládají velkou důležitost, je bezpečnost Izraele. Spojenectví Izraele a USA je založeno na třech pilířích: bezpečnostních zájmech, společných hodnotách a vnitrostátní podpoře. Spojené státy a Izrael mají společného nepřítele na Blízkém východě, v podobě Íránu a řady teroristických skupin, například Hizballáhu a Hamásu. V dřívější době byl pro oba státy společným nepřítelem také Irák v čele se Saddámem Husajnem, ten byl však po americké invazi v roce 2003 odstraněn z čela země. Izrael také sehrál důležitou roli v pomoci Spojeným státům omezit íránský jaderný program ještě před vytvořením „jaderné dohody“ z roku 2015. „Stoupenci americko-izraelské aliance považují Izrael za „ostrov demokracie v autoritářském moři Blízkého východu“ (Byman – Molle 2016: 15).

Prevence šíření jaderných zbraní také patří do sféry zájmu USA na Blízkém východě. Spojené státy se snaží zabránit jakémukoliv nepřátelskému státu získat dostatek síly k ohrožení zájmů USA, a to jak bezpečnostních, tak ekonomických. Tento problém však zahrnuje i obavy o bezpečnost Izraele, protože když jeden z muslimských států nepřátelský vůči Izraeli získá jaderné zbraně, existuje riziko, že by je proti němu mohl použít. Největší riziko v oblasti šíření jaderných zbraní pak existuje v případě Íránu. Teherán začal vytvářet jaderný program již na konci 60. let 20. Století, kdy začal s obohacováním uranu. Po pauze v 70. letech a později v 80. letech, kdy probíhal válka s Irákem, obnovil Írán na konci 80. let 20. století svůj jaderný program a začal znovu s jeho rozvojem, v té době za pomoci Ruska, Číny a Pákistánu. Íránské oficiální i nelegální transakce v devadesátých letech umožnily dosáhnout významného pokroku v rozvoji jaderného programu. Rozsah a stupeň vývoje íránského jaderného programu v roce 2003 dosáhl natolik

vznamného pokroku, že Írán disponoval technologiemi, nezbytnými k obohacení uranu, který lze následně použít při vývoji jaderných zbraní (Wisconsin Project on Nuclear Arms Control 2016). Na druhé straně Spojené státy nespátřují nebezpečí v izraelském jaderném programu a svůj postoj zdůvodňují tím, že Izrael nevyužil jaderné zbraně ani v situaci, kdy byla jeho bezpečnost ohrožena válkou z roku 1973. Svou roli samozřejmě hraje také to, že Izrael je jedním z hlavních amerických spojenců v regionu. USA Izrael považují za stabilního a racionálního aktéra, který je schopný zabránit jaderné havárii a zajistit řádnou kontrolu (Fisher 2013).

3.2 NÁRODNÍ ZÁJMY ÍRÁNU

Ideologie íránské islámské revoluce z roku 1979 nadále ovlivňuje íránskou zahraniční politiku. Revoluce svrhla světského autoritářského vůdce šáha Rezu Pahlavího, který podle vůdců revoluce potlačoval islám a jeho duchovenstvo. Byl vytvořen nový režim, v němž svrchovaná moc patří „svrchovanému vůdci“, který spojuje politickou a náboženskou moc. Jediné co se nezměnilo ani s příchodem nové vlády do čela Íránu, byly íránské snahy dosáhnout dominantního postavení na Blízkém východě a v islámském světě (Ostovar – Edelston – Connell 2013: 11–12). Cílem Íránu se po revoluci stala snaha rozšířit myšlenky této revoluce do zemí Blízkého východu, realizovat „islámskou jednotu“ a zastavit angažovanost cizích mocností, respektive USA, v regionu. Tyto snahy byly nejvýrazněji interpretovány v období let 1980–1990. (Katzman 2019: 2). Jako příklad můžeme uvést íránsko-iráckou válku, která byla íránskými vůdci vnímána jako kampaň navržená američany a podporovaná zahraničními silami, a jejímž cílem bylo zničení mladého islámského režimu. Válka posílila víru, že Spojené státy nedovolí, aby Islámská republika existovala, a budou se snažit využít každou příležitost, aby její režim vykořenily (Ostovar – Edelston – Connell 2013: 13). Bezprostřední hrozba od USA ustoupila v devadesátých letech, kdy v roce 1990 začala válka v Zálivu, po jejímž skončení se Spojené státy zabývaly jinými záležitostmi v mezinárodním systému, například vytvořením NAFTA a WTO. Na konci devadesátých let se pak v roce 1998 odehrály dva útoky na americká velvyslanectví v Africe. Jeden byl proveden

v hlavním městě Tanzanie, Dar es Salaam a druhý byl proveden v Nairobi, hlavním městě Keni. Bylo zabito 230 lidí a zraněno kolem 5000 lidí. Za tyto útoky převzala odpovědnost teroristická organizace al-Káida (Williams 2016).

Hrozba ze strany USA se vrátila a stala se důležitým tématem v íránské politice po 11. září. Důvodem k obavám ze strany Íránu bylo, že Írán finančně a vojensky podporoval teroristické skupiny, jako je Hizballáh a Hamás. Írán se tak začal obávat, že západní politiky, které spojují bezpečnost regionu s bezpečností světa, by mohly ospravedlnit jakýkoliv preventivní útok proti teroristům, případně proti státům, které jim poskytují podporu, přičemž cílem západních států by bylo zachování a ochrana západních demokratických hodnot. Takové útoky by pak mohly i nadále vést k širokému zdůvodnění použití síly v regionu. Přičemž bude probíhat následný nárůst zahraniční vojenské přítomnosti, která může být zdrojem nestability, což se nakonec potvrdilo na případech Afghánistánu a Iráku (Barzegar 2011).

Zničit Izrael je jedním z hlavních zájmů Íránu v regionu. Írán považuje Izrael, který je spojencem USA, za svého hlavního nepřítele (Ostovar – Edelston – Connell 2013: 15). Írán a Izrael však nebyli vždy v nepřátelských vztazích. Šáhův Írán spolupracoval s Izraelem na několika úrovních, zejména v oblasti zpravodajství a obrany. Avšak po revoluce nastaly změny a ájatolláh Chomejní učinil antisionismus prvkem své politické ideologie (Ostovar – Edelston – Connell 2013: 15). V posledních patnácti letech vnímání izraelské hrozby Íránem roste. Do svržení Saddáma Husajna byl Irák považován za hlavního íránského protivníka v regionu. Poté, co byl tento režim svržen, se Izrael stal politickou otázkou pro íránské vůdce. Napětí vzrostlo v důsledku jaderného programu Íránu, protože vyzbrojený jadernými zbraněmi by Írán představoval hrozbu pro Izrael. Proto byl Izraelem vyvinut tlak na Spojené státy, aby zabránily Íránu v získávání a vývoji jaderných zbraní. To je ostatně důvodem, proč Írán považuje Izrael za hlavního viníka tvrdých mezinárodních sankcí, které podkopávají íránskou ekonomiku (Ostovar – Edelston – Connell 2013: 15–16).

Důležitým zájmem Íránu je zachování Asadova režimu v Sýrii. Hlavní roli zde hrají strategické, vojenské a ekonomické vazby. Po izraelské invazi do Libanonu v roce 1982 Teherán a Damašek spojily své síly, aby založili Hizballáh, jehož cílem je zadřování Izraele. Režim Bašára Asada potřebuje pomoc Íránu a Hizballáhu, aby zachovat svou moc. Assad teď vládne zruinovanému státu, který je ekonomicky zničený a má vysoce polarizovanou populaci. Asad usiluje o obnovení a udržení kontroly nad celým syrským územím, a proto vyžaduje neustálou vojenskou podporu Íránu a Hizballáhu (Slim 2019). Zároveň Írán potřebuje Sýrii, přes kterou dodává zbraně a ekonomicky podporuje Hizballáh v Libanonu. Pokud by padnul Asadův režim, Írán ztratí podporu Sýrie a nebude schopný i nadále poskytovat podporu Hizballáhu. Írán se také podpořil syrskou ekonomikou a podepsal 30 stran memoranda, které zahrnuje různé oblasti spolupráce, včetně ropy a bankovníctví (Bazoobandi 2014: 4–5).

Důležitým zájmem Íránu na Blízkém východě je pak vyvažování moci Saúdské Arábie. Od pádu iráckého režimu Sadáma Husajna v roce 2003 se Saúdská Arábie a Írán zbavili silného soupeře o mocenské postavení v regionu a od té doby spolu svádí tvrdý boj za regionální nadvládu. Saúdská Arábie dělá vše pro to, aby zabránila mocenskému růstu Íránu. Velmi ostře se tak postavila proti jaderné dohodě z roku 2015, která podle Saúdské Arábie neomezovala iránský jaderný program natolik, aby mohla Írán zbavit jakékoliv možnosti k získání jaderných zbraní (Marcus 2017). Írán pak za účelem vyvažování moci Saúdské Arábie skutečně posiluje svou vojenskou sílu. Írán tak disponuje větší armádou, jak v počtu vojenského personálu, tak v počtu tanků a dělostřelectva. Írán také disponuje větším počtem lodí v rámci svého námořnictva, než Saúdská Arábie (Marcus 2017).

4 POLITIKY USA A ÍRÁNU NA BLÍZKÉM VÝCHODĚ

4.1 NÁSTROJE ZAHRANIČNÍ POLITIKY USA

Napětí mezi USA a Íránem začalo až po revoluci z roku 1979. Do té doby byly vztahy obou států přátelského charakteru. Politika Muhammada Rezy Pahlávího byla ovlivněna Spojenými státy a obě země široce spolupracovaly a byly spojenci. S příchodem ájatolláha Rúholláha Chomejního k moci se politika Íránu zaměřila proti vlivu USA, což udělalo z dřívějších spojenců rivaly a u Spojených států vznikl nový cíl. Tím byla snaha zadržet posilování Íránu a jeho ambice stát se regionální mocností. Aby USA mohly plnit své zájmy a dosahovat svých cílů, používaly různé ekonomické, politické a vojenské nástroje. Jako první nástroj USA použily ekonomické sankce, které uvalily již v roce 1979 po krizi s americkými rukojmími, které zajala skupina militantních studentů podporujících Chomejního poté, co obsadila velvyslanectví USA v Teheránu a držela je v zajetí 444 dní (The U.S. National Archives and Records Administration nedatováno). Aby vyřešily tuto krizi, Spojené státy se rozhodly vyvinout tlak na Írán a uvalily na něj sankce, které se týkaly zákazu dovozu íránské ropy do USA. Následně bylo také zablokováno 12 miliard dolarů v aktivech íránské vlády ve Spojených státech. O rok později bylo na Írán uvaleno obchodní embargo (Clawson 2010). Ale tyto kroky nepomohly při diplomatických jednáních o propuštění rukojmích, takže dne 7. dubna 1980 Spojené státy ukončily diplomatické vztahy s Íránem, uvalily další ekonomické sankce, včetně zastavení potravinové pomoci, uzavřely íránské instituce ve Spojených státech a zakázaly veškerý dovoz z Íránu (Library of Congress 1981: 148).

V roce 1981 do čela USA přichází Ronald Reagan, jehož politika vedla k dalšímu zhoršení vztahů mezi zeměmi. Írán, který nechtěl propustit rukojmí, pokud bude Jimmy Carter vykonávat funkci amerického prezidenta, po příchodu Reagana propustil 52 Američanů, které držel v zajetí. Írán se tak chtěl ukázat v lepším světle před novou americkou vládou. Reagan byl jeden z posledních prezidentů studené války a pokračoval v boji proti vlivu Sovětského svazu jak v regionu Blízkého východu, tak i jinde ve světě. Nelíbily se mu vazby mezi Sovětským svazem a

radikálními státy, jako byla například Libye, či Sýrie. Před revolucí v roce 1979 hrál právě Írán významnou roli pro zájmy USA v regionu Blízkého východu. Byl to stát, který odděloval Sovětský svaz od zbytku Blízkého východu a sloužil jako základna pro odposlechové akce CIA. Navíc Írán uznal stát Izrael a prodával mu ropu. Tento přístup se však po revoluci rapidně změnil (Kemp nedatováno). V regionu navíc následovaly různé konflikty, které jen zesílily napětí mezi Íránem a USA. Jedním z nich byla invaze Izraele do Libanonu v roce 1982, kdy izraelská armáda vyslala do Libanonu 30 000 vojáků, aby vytlačili palestinské partyzány, kteří odpalovali rakety na severní části Izraele. Spojené státy se rozhodly vyslat do Bejrútu mírové jednotky, aby pomohly zastavit konflikt, což však vyvolalo vojenskou agresi proti americkým mírovým silám ze strany Sýrie a Íránu. Tyto státy podporovaly Hizballáh, který bojoval právě proti Izraeli, a proto pro ně byla americká přítomnost v zemi znepokojující. Hizballáh, vyzbrojovaný a podporovaný Íránem, tak v roce 1983 provedl sebevražedné útoky na americkou základnu v Bejrútu. Dne 23. října 1983 bylo v Bejrútu zabito 241 vojáků námořní pěchoty při výbuchu bomby u jejich kasáren a o chvíli později narazil do budovy, ve které spali francouzští výsadkáři, kamion, řízený teroristy z Hizballáhu a zabil 56 francouzských vojáků mírových sil (Macintyre 2006). Později byla tato událost uznána za největší teroristický útok proti americkým občanům do roku 2001, který byl sponzorován státem, protože byla prokázána účast Íránu ve finanční podpoře Hizballáhu (Macintyre 2006).

Dříve, v roce 1980, začala iránsko-irácká válka, ve které Irák napadl Írán, a která dále podkopávala vztahy USA a Íránu. USA totiž tento konflikt viděly jako možnost k destabilizaci iránského režimu a jeho oslabení, takže se rozhodly poskytnout Iráku podporu. Režim Saddáma Husajna byl podporován ve válce dodávkami zbraní a informacemi CIA o pohybech iránské armády (Tristam 2018). V roce 1982 se Íránu podařilo osvobodit své území, ale Teherán se nechtěl smířit s tím faktem, že v Iráku zůstává u moci Saddám Husajn. Aby to změnil, posunul Írán své síly k řece Šatt al-Arab, což se nelíbilo USA, protože Írán by mohl ohrozit slabé ropné státy Perského zálivu. Proto Spojené státy zorganizovaly celosvětový pokus blokovat dodávky

zbraní do Íránu, včetně amerických vojenských náhradních dílů pro armádu a v roce 1984 Spojené státy prohlásily Írán za sponzora terorismu, což souviselo s íránskou podporou Hizballáhu, který zaútočil na základny Spojených států v Bejrútu. Kvůli tomu čekaly Írán další sankce, které omezily americkou zahraniční pomoc, zakázaly dodávky zbraní a navíc zavedly kontrolu vývozu materiálů a zařízení dvojího užití (Laub 2015). Americká pomoc Iráku v íránsko-irácké válce s cílem zničit Írán měla své výsledky: Írán byl oslaben a Irák byl silnější a agresivnější, než Spojené státy očekávaly. Dva roky po skončení války s Íránem, tak USA čekala změna situace, která je nakonec donutila zaútočit proti Iráku. V roce 1990 Saddám Husajn napadl Kuvajt, což vyvolalo válku s koalicí vedenou Spojenými státy. Válka v Zálivu změnila mocenskou situaci na Blízkém východě ve prospěch Íránu a Saúdské Arábie, protože Irák se stal ekonomicky a mocensky slabým (Ponížilová 2016: 193–194). Pět let před válkou v Zálivu se pokoušely Spojené státy navázat tajné kontakty s Íránem, tato aféra bude později známá jako Aféra Írán-kontra (The Iran-Contra Scandal). V roce 1985 Reagan podepsal tajnou smlouvu, ve které se hovořilo o tom, že USA budou tajně dodávat zbraně Íránu. Skrze tuto smlouvu chtěl Reagan dosáhnout toho, že Íránci pomohou osvobodit americké rukojmí, kteří byly zajatí Hizballáhem v Libanonu. To se však nepodařilo, protože tajná smlouva byla o rok později odtajněná a Hizballáh, který předtím propustil několik rukojmích, v reakci na to zajal další americké občany (Gilbert – Brooke 2014).

Pokus o navázání dobrých vztahů se následně snažil provést George H. W. Bush, který ve svém inauguračním projevu prohlásil: „Jsou Američané, které drží proti jejich vůli v cizích zemích a Američané, kteří jsou nezvěstní. V těchto případech může být poskytnuta pomoc a její poskytnutí bude dlouho pamatováno. Dobrá vůle plodí dobrou vůli. Dobrá víra může být spirála, která se nekonečně pohybuje dál²“ (George H.W. Bush inaugural address: Jan. 20, 1989). Tato část projevu byla

---

² “There are today Americans who are held against their will in foreign lands and Americans who are unaccounted for. Assistance can be shown here and will be long remembered. Good will begets good will. Good faith can be a spiral that endlessly moves on“ (George H.W. Bush inaugural address: Jan. 20, 1989).

směřována k Íránu, protože kdyby Írán pomohl zajistit osvobození amerických rukojmích zajatých Hizballáhem v Libanonu, mohlo by dojít ke zlepšení vztahů s USA. Později byly za pomoci Íránu rukojmí propuštěni, vztahy se však bohužel neoteplily. Írán se nechtěl vzdát podpory terorismu, pokračoval v agresivitě vůči Izraeli a vystupoval proti arabsko-izraelskému míru (Katzman 2019a: 21).

Se změnou vlády Spojené státy začaly provádět politiku dvojitého zadržování (Dual Containment) v Perském zálivu tak, aby Irák ani Írán nemohli ohrožovat zájmy Spojených států a jejich spojenců v regionu. Podle nové politiky měl být Írán zadržován vojenskými odstrašujícími prostředky, umístěnými v zemích Perského zálivu, cílenými hospodářskými sankcemi, které přeruší zahraniční investice do Íránu a prostřednictvím diplomacie (Riedel 2010). Spojené státy ve snaze izolovat Írán zatlačily i na Ázerbájdžán, po kterém chtěly, aby vyřadil Írán z mezinárodního konsorcia, které těžilo ropu na nalezištích v Ázerbájdžánu (Freedman 1999).

V roce 1993 probíhalo jednání známé jako Dohoda z Osla (The Oslo Accords), jehož cílem bylo ukončit konflikt mezi Izraelem a Palestinou. Nesmiřitelnost Íránu s tímto procesem přivedla zemi do patové situace, protože Izrael byl jedním ze spojenců USA, kterému USA dlouhodobě pomáhaly. Americká vláda pozastavila zbývající ekonomické vazby s Íránem v polovině 90. let s cílem snížit příjmy jeho vlády. Přičemž v březnu 1995 Írán oznámil smlouvu na 1 miliardu dolarů s americkou ropnou společností *Conoco*, na rozvoj jednotlivých ropných a plynových nalezišť (Clawson 2010). V reakci na to americký prezident Clinton podepsal v roce 1995 *Executive Order 129507 – Prohibiting Certain Transactions With Respect to the Development of Iranian Petroleum Resources*, kterým zakázal účast USA na těžbě íránské ropy (Clinton 1995). O dva měsíce později rozšířil sankce tím, že uvalil embargo na obchod a investice s Íránem. Aby USA přivolaly i další státy k tomuto embargu, byl v roce 1996 vytvořen *Iran and Libya Sanctions Act*, který nutil zahraniční společnosti zrušit investice do íránského ropného a plynárenského průmyslu. Pro Írán to bylo velkou ztrátou, protože pro režim byly zisky z těžby nerostných surovin hlavním zdrojem příjmů (Clawson 2010). Tyto sankce také

souvisely s jaderným programem Íránu, který Spojené státy chtěly zastavit. Jaderný program začal už v roce 1967 a byl realizován s pomocí USA. V té době byly mezi oběma státy přátelské vztahy. Po revoluci z roku 1979, kdy došlo ke zhoršení vztahů, začal Írán samostatně pracovat na svém jaderném programu. Írán prováděl v osmdesátých a devadesátých letech experimenty související s obohacením uranu, těžkou vodou a výrobou paliv pro jaderné reaktory (Kerr 2018: 1). Obavy USA ze zisku jaderné zbraně začaly narůstat, když Írán podepsal smlouvu s ruským ministerstvem pro atomovou energii, ve výši 800 milionů dolarů, na výstavbu lehkovodního reaktoru (Ningthoujam 2016). V reakci na to Amerika uvalila na Írán další sankce, jejichž cílem bylo zadržení zboží anebo technologií, které mohly napomocť k získání chemických, biologických a jaderných zbraní (Sen 2018). Sankce přijaté jako důsledek íránského jaderného vývoje byly na Írán uvaleny i v roce 2000, přičemž se jednalo o takzvané „chytré“ sankce, které jsou zaměřené proti konkrétním osobám, nebo organizacím, poskytujícím materiální pomoc programům na vývoj zbraní hromadného ničení v Íránu (U.S. Department of State nedatováno). Sankce proti Íránu tak pokračovaly i nadále. Spojené státy tlačily sankcemi na všechny firmy a jednotlivce, kteří podporovali íránský terorismus a účastnili se v rozvoji íránských jaderných a raketových programů. O jedenáct let později se USA rozhodly zastavit íránský jaderný program prostřednictvím vyjednávání. Spojené státy se aktivně snažily domluvit s Íránem na zastavení tohoto programu. To se jim podařilo v roce 2015, kdy byl podepsán Společný komplexní akční plán (Joint Comprehensive Plan of Action) mezi Spojenými státy, Velkou Británií, Francií, Čínou, Ruskem a Německem na jedné straně a Íránem na straně druhé. Výsledkem dohody bylo to, že Írán omezil obohacování uranu a výměnou se dočkal částečného uvolnění sankcí (BBC 2014). Tato situace vydržela pouze dva roky, a to do příchodu Donalda Trumpa do prezidentské funkce v USA. S jeho nástupem začaly sankce proti Íránu zase posilovat. Spojené státy uvalily sankce na desítky fyzických a právnických osob, především těch, které se podílely na íránském programu balistických raket, podpoře terorismu nebo porušování lidských práv (The United States Institute of Peace 2017).

Vedle ekonomických nástrojů však Spojené státy používají také další nástroje zahraniční politiky. Jedním ze způsobů, jak se USA snaží oslabit postavení Íránu v regionu, je podpora ostatních regionálních aktérů, například Izraele, Saúdské Arábie či Egypta. Izrael je americkým spojencem a vojenské a ekonomické podporován USA. Po revoluci v Íránu pomoc Izraeli vzrostla až čtyřikrát, přičemž se jednalo o pomoc ekonomickou, i vojenskou (Freilich 2012: 41–43). V roce 1982 proběhla Izraelská invaze do Libanonu, která byla namířena proti dvěma nepřátelům: Sýrii a Organizaci pro osvobození Palestiny (Palestine Liberation Organization). Po této invazi pomoc od USA ještě vzrostla. V roce 1983 byla mezi USA a Izraelem podepsána dohoda o financování leteckých základů. Následně byly provedené společné námořní a letecké vojenské cvičení. Navíc Izrael obdržel od USA dodatečnou ekonomickou pomoc ve výši 1,5 miliardy dolarů (Zunes 2002). Od roku 1987 Izrael každoročně dostává od USA jak ekonomickou, tak i vojenskou pomoc, kde ekonomická pomoc činí 1,2 miliard dolarů a vojenská – 1,8 miliard dolarů. Navíc USA zvýšily svou pomoc o 650 milionů dolarů po válce v Zálivu a pomáhaly finančně Izraeli i v průběhu války. V roce 1998 Izrael dostal dodávku vyřazeného amerického vojenského vybavení, což opět souviselo s postavením spojence Spojených států (Jewish Virtual Library nedatováno).

Během války v Libanonu v roce 2006, kdy Izrael zaútočil na Libanon kvůli tomu, že Hizballáh unesl dva izraelské vojáky (BBC 2018). USA rozhodly vojensky podpořit Izrael, a proto od roku 2006 zvýšily vojenskou pomoc, teď Izrael dostával 3,1 miliardy dolarů ročně (Khalidi 2014). Vojenská pomoc od USA se dále zvyšovala, v roce 2009 se skládala 2,55 miliard dolarů a už v 2018 to bylo 3,15 miliard dolarů ročně (Jewish virtual library nedatováno).

Když se podíváme na konec 60. let 20. století, Spojené státy spoléhaly na Írán a Saúdskou Arábii jako na stabilizátory regionu Blízkého východu. To se změnilo po íránské islámské revoluci, z roku 1979. Ta zanechala Saúdskou Arábii jako jednoho z hlavních spojenců USA v regionu po téměř čtyři desetiletí (Council on Foreign Relations 2018). Saúdská Arábie je vojensky a finančně podporovaná díky tomu, že

je hlavním soupeřem Íránu ve snaze o dosažení mocenského postavení v regionu Blízkého východu. Vojenská spolupráce mezi Spojenými státy a Saúdskou Arábií vyvrcholila ve válce v zálivu. USA jsou také největším dodavatelem zbraní do Saúdské Arábie (Armstrong 2018). Počet zbraní, exportovaných USA do Saúdské Arábie v roce 2017 tvořil 20% od celého zbrojního exportu USA (The Observatory of Economic Complexity 2017a). Aby Saúdská Arábie mohla vyvažovat moc Íránu v regionu, USA podporují Saúdskou Arábii i prostřednictvím speciální mise – americká vojenská výcviková mise (United States Military Training Mission) v Saúdské Arábii. Tato mise je organizována pro bezpečnostní pomoc a spolupráci mezi zeměmi pod vedením hlavy americké diplomatické mise. Jejím hlavním cílem je posílení Saúdské Arábie proti Íránu s cílem prosadit její moc a vliv na Blízkém východě. (Central Command nedatováno). Navíc má Pentagon vojenský tým, který, řídí a spravuje prodej zbraní Saúdské Arábii a slouží jako přímý transfer zbraní od amerických výrobců zbraní (Hennigan 2018). V případě Saúdské Arábie je možné zaznamenat, že nejvíce americké pomoci je právě ve formě vojenského materiálu.

Dalším spojencem USA je Egypt. Po ratifikaci izraelsko-egyptské mírové smlouvy v roce 1979 Spojené státy začaly poskytovat Egyptu vojenskou a ekonomickou pomoc ve výši 2 miliard dolarů ročně, což umožňovalo Egyptu být po Izraeli druhým největším příjemcem zahraniční pomoci v regionu. USA pomohly modernizovat egyptské ozbrojené síly a podpořily ekonomický rozvoj země, (viz. Příloha č.2) což posílilo postavení Egypta v regionu (American Chamber of Commerce in Egypt nedatováno). Díky tomu, že Egypt podporoval koalici vedenou USA v průběhu války v Zálivu z roku 1990, odepsaly mu USA část dluhu (Burgrová 2011: 82–85).

Na začátku 90. let 20. století začaly USA provádět programy na podporu demokracie v Egyptě, aby zachovaly stabilitu v regionu. Agentura Spojených států pro mezinárodní rozvoj (United States Agency for International Development) byla pověřena těmito programy. V počátku se programy zaměřovaly na čtyři oblasti: volby a politickou účast, občanskou společnost, právní stát a správu věcí veřejných. V první polovině 90. let Egypt dostal pomoc na podporu právního státu a občanské

společnosti. Ve druhé polovině 90. let byly programy rozšířeny a zahrnovaly podporu pro správu věcí veřejných a programy pro média. Na podporu demokracie utrácely USA průměrně 20 milionů dolarů ročně (Snider – Faris 2011: 49–50). Jak bylo zmíněno výše, USA podporují Egypt i ekonomicky, protože ekonomický pokrok Egypta může pomoci Spojeným státům dosáhnout regionálních strategických cílů, což je mimo jiné i oslabení Íránu. Podpora Egypta přes přímé americké investice přináší velké množství financí. V roce 2016 činily přímé investice USA do Egypta 22,2 miliard dolarů a Spojené státy představují 38,6% přímých amerických investic v Africe, přičemž Egypt byl ve stejném roce největším příjemcem přímých investic USA v Africe a druhým na Blízkém východě. Americké firmy také aktivně pracují v různých hospodářských sektorech, což posiluje Egypt v různých směrech (American Chamber of Commerce in Egypt nedatováno). Spojené státy, jejichž zájmem v regionu je boj proti terorismu, v tomto ohledu aktivně podporují také své spojence, proto Egypt a USA provádí společné cvičení svých ozbrojených složek, jako bylo například v roce 2017 cvičení *Eagle Salute* (Embassy of Egypt nedatováno). Egypt stejně jako Izrael je spojencem USA mimo NATO, díky čemu má právo na obdržení vyřazeného amerického vojenského vybavení (Sharp 2018). Jak můžeme vidět Egypt je podporován v různých oblastech, stejně jako Izrael, což posiluje tyto státy jak vojensky, tak ekonomicky a politicky.

4.2 NÁSTROJE ZAHRANIČNÍ POLITIKY ÍRÁNU

Vzhledem k tomu, že má Írán špatné vztahy s velkým počtem zemí, snaží se posílit své postavení v regionu a aktivně zbrojí. Írán také neváhá používat ekonomické, politické a vojenské nástroje k tomu, aby zastavil vliv USA a oslabil jejich spojence v regionu Blízkého východu. Ájatolláh Chomejní prováděl politiku nezávislosti, což znamenalo, že Írán se ve studené válce nechtěl připojit ani ke Spojeným státům ani k Sovětskému svazu, a proto se od nich izoloval. Ájatolláh Chomejní prohlásil prezidenta USA Jimmyho Cartera za „Satana“ a Spojené státy za „Velkého Satana“, který musí být zlikvidován. Přesto se Írán snažil posílit své vztahy z islámskými zeměmi, a se všemi zeměmi světa hledal ve vztazích rovnováhu založenou na

principu vzájemného nezasahování. Chtěl taky přerušit veškeré vazby s Izraelem, protože neviděl žádný právní základ pro existenci země a vystupoval za sebeurčení Palestinců. Írán považoval Palestinu za součást islámské oblasti, která musí být vrácena muslimům (Seyedin nedatováno).

Pro prosazování myšlenek islámské revoluce Írán podporoval a nadále podporuje teroristické a ozbrojené skupiny (viz. Příloha č.3). Írán tak například finančně podporuje šíitské militantní skupiny, které jím byly vytvořeny a mezi které patří například Hizballáh. Zároveň se tyto skupiny snaží změnit na politická hnutí, která by následně získávaly politickou legitimitu a křesla v národních parlamentech. To se stalo například s libanonským Hizballáhem a některými iráckými šíitskými frakcemi (Katzman 2019b: 44–45). Írán ovlivňuje také šíitskou menšinu v Saúdské Arábii, která vystupuje proti tamní vládě. Dělá to samozřejmě za účelem oslabení Saúdské Arábie zevnitř, protože se jedná o hlavního iránského soupeře o mocenské postavení v regionu (Stratfor Enterprises 2002). Írán každý rok vydává přes 700 milionů dolarů na podporu Hizballáhu a 100 milionů dolarů na podporu palestinských teroristických skupin. Navíc dodává svým spojencům zbraně, například specializované protitankové systémy, balistické rakety krátkého doletu a řízené střely (Sales 2018). Další organizací, kterou zmíním, je bahrajnský al-Ashtar, kterému Írán poskytuje finanční podporu a dodává zbraně (US Department of State 2017). Bahrajnský al-Ashtar je teroristickou organizací, jejímž cílem je svrhnout vládu Bahrajnu. Teroristická organizace přes sociální sítě vyzývala veřejnost k násilí proti vládám Bahrajnu, Velké Británie, Saúdské Arábie a Spojených států. V lednu 2018 al-Ashtar oficiálně potvrdila svou loajalitu vůči Teheránu, aby mohla spolu s Íránem působit proti Spojeným státům a jejich spojencům v regionu (U.S. Department of State 2018).

Podporu teroristických skupin a spřízněných sil mají v Íránu na starost speciální síly Quds, které jsou součástí iránských revolučních gard. Ty byly vytvořeny v roce 1979 a jejich cílem je zachovat a šířit ideály islámské revoluce. Organizace se skládá z milic Basídži a speciálních jednotek Quds. Basídži jsou zaměřeny spíše na podporu vnitropolitického pořádku. Provádí obranná vojenská cvičení, na ochranu režimu

před zahraniční invazí a potlačují domácí protirežimní aktivity. Quds zodpovídají za zahraniční operace. Zajišťují výcvik, financování a dodávky zbraní pro extremistické skupiny, včetně iráckých povstalců, Hizballáhu a Hamásu a také podporují síly syrského režimu v občanské válce. To všechno dohromady zajišťuje Íránu podporu v boji proti Izraeli a zachování přátelského syrského režimu. Velitelé těchto složek přitom tvrdí, že Írán poskytuje pouze humanitární pomoc, anebo pomáhá chránit místní šíity (Counter Extremism Project nedatováno).

V posledních letech se stal cílem Íránem podporovaného terorismu především Izrael. To souvisí s tím, že útoky teroristických skupin jako Hamás a Hizballáh na Izrael podporují útočnou politiku iránských vůdců proti židovskému státu a podkopávají snahy o mírový proces mezi Izraelem a Palestinou. Írán se domnívá, že Palestina má právo na sebeurčení a zároveň vystupuje proti Izraeli, jakožto spojenci hlavního iránského rivala, tedy USA (Byman 2006). „Írán je jako obhájce utlačovaných šíitských menšin a lidu v Palestině, a proto agresivně reaguje na sionistické ohrožení muslimského světa“ (Zarif 2014). Írán však vystupuje proti sunnitským teroristickým skupinám, které působí proti iránským zájmům na Blízkém východě. Těmi jsou například al-Káida a tzv. Islámský stát. Írán aktivně bojoval proti Islámskému státu v Sýrii a Iráku a vyhostil některé teroristy z al-Káidy, kteří se po útocích z 11. září 2001 skrývali na území Íránu (Katzman 2019b: 4). Írán od roku 2011 provádí také kybernetickou špionáž a kybernetické útoky proti USA a jejich spojencům v Perském zálivu. S podporou vlády zahájili iránské hackeri sérii kybernetických útoků proti ropným a plynárenským společnostem v Perském zálivu (Shanker – Sanger 2012).

Írán se aktivně snaží rozšířit svou účast v mezinárodních organizacích, včetně mezinárodních ekonomických institucí. Například od poloviny 90. let Írán usiluje o vstup do Světové obchodní organizace. Snaží se také přilákat více spojenců ke spolupráci v regionu. Tato snaha se nejvíce projevovala v roce 1997, kdy byl prezidentem Íránu Muhammad Chátamí, který proměnil politiku státu a vedl jí jiným směrem. Usiloval o zvýšení kulturní a osobní svobody v Íránu a také o zlepšení vztahů s iránskými sousedy v Perském zálivu a zeměmi v Evropě a v menší míře i se

Spojenými státy. Nicméně byl kvůli tomu napadán tvrdou linií íránského režimu. Úsilí Chátamího o zlepšení regionálního postavení Íránu začalo vysláním nového íránského ministra zahraničí Kamala Kharaziho na cestu po hlavních městech arabských zemí se zprávou, že Írán je pro spolupráci s arabským světem. Dalším krokem byl summit organizace islámské spolupráce (Organisation of Islamic Cooperation), který se konal v Teheránu v prosinci 1997 a na kterém byl Chatámí zvolen předsedou osmého zasedání konference islámského summitu (Freedman 1999).

Prvním oteplením vztahů mezi USA a Íránem nastalo po účasti amerických zápasníků na turnaji *Takhti Cup* v roce 1998 v Teheránu. Následně americká vláda zrušila sankce proti francouzským, malajským a ruským společnostem, které plánovaly těžbu na íránských plynových polích *South Pars* (Freedman 1999). USA se snažily jít vstříc Íránu a uskutečnily několik pokusů o obnovení přímých diplomatických vztahů. Prvním pokusem byl dopis, který USA zaslaly Íránu přes švýcarské velvyslanectví v Teheránu. V tomto dopise USA žádaly o setkání mezi svými a íránskými představiteli. Írán však na dopis nereagoval kladně. Dalším pokusem byl proveden přes Saúdskou Arábii. Americký viceprezident Al Gore, požádal korunního prince Abdalláha bin Abd al-Azíze o zprostředkování přímého dialogu mezi Washingtonem a Teheránem. Dialog mezi zeměmi však nakonec nebyl navázán, kvůli vnitřním rozporům v Íránu. Íránská tvrdá linie, která podporovala myšlenky Chomejního, vystupovala proti jakémukoliv dialogu a sblížení mezi USA a Íránem (Riedel nedatováno). V roce 2000 Chatámí ve svém projevu v OSN vyzval, aby rok 2001 byl vyhlášen za rok dialogu mezi civilizacemi. Ve své řeči pak prohlásil: „Dialog není snadný... Víra v dialog připravuje cestu pro živou naději: naději na život ve světě protknutém ctností, pokorou a láskou, a nikoli pouze vládnutím ekonomických indexů a destruktivních zbraní³“ (Smyth 2013). Dá se říct, že íránská

---

³ "Dialogue is not easy...A belief in dialogue paves the way for vivacious hope: the hope of living in a world permeated by virtue, humility and love, and not merely by the reign of economic indices and destructive weapons " (Smyth 2013).

politika se v tuto dobu stala méně agresivní vůči druhým státům, což můžeme pozorovat i v uvedeném projevu. Zároveň byl vyvíjen velký vnitropolitický tlak na Chatámího ze strany radikálních politiků, kteří vystupovali proti oficiálnímu dialogu USA s Íránem, což vedlo k tomu, že se nakonec dialog mezi oběma zeměmi navázat nepodařilo.

Vztahy mezi USA a Íránem vypadaly na začátku roku 2001 nadějně. Obě země spolupracovaly v otázkách Afghánistánu a Iráku. Příkladem může být spolupráce na Bonnské konferenci v prosinci 2002, jejímž cílem bylo vytvořit první post-talibánskou vládu v Afghánistánu, přičemž Írán se významně projevil tím, že se snažil přesvědčit afghánskou opozici, aby podpořila kandidáta Hámida Karzaje, navrhovaného Spojenými státy do funkce nového prezidenta Afghánistánu (Hadley nedatováno). Po svržení režimu Saddáma Husajna v roce 2003 proběhl další pokus o spolupráci, jejímž cílem byla vnitřní stabilizace Iráku. Zdálo se, že vztahy mezi Íránem a USA se pohybují k postupnému obnovení. Tento stav však vydržel pouze do doby, než Írán začal opět posilovat svou podporu extremistickým skupinám a když došlo k odhalení jeho tajných jaderných zařízení. Tyto činnosti opět zhoršily vztahy mezi státy (Hadley nedatováno). Írán byl společně s Irákem a Severní Koreou americkým prezidentem Georgem W. Bushem prohlášen za "osu zla", a to zejména proto, že tyto státy podporovaly terorismus (Gardner 2003). Spojené státy se navíc začaly obávat, že íránský jaderný program je na tolik rozvinutý, že by mohl představovat nebezpečí pro jiné státy. Teherán trval na tom, že rozvoj vlastního jaderného programu slouží pouze k mírovým účelům a nemusí tak vzbuzovat zbytečné obavy u sousedů z regionu. Mezinárodní agentura pro atomovou energii – MAAE (International Atomic Energy Agency – IAEA) však našla v Íránu stopy obohaceného uranu. Obavy Washingtonu tak vzrostly a začalo se mluvit o tom, že Írán je jen pár kroků od vytvoření jaderné bomby, což by znamenalo přímou hrozbu pro Izrael (Gardner 2003). Poté, co MAAE odhalila íránská tajná jaderná zařízení, požádala Írán, aby rozšířil přístup k zařízení na obohacování uranu v Natanzu. Írán souhlasil se spoluprací v rámci MAAE a dobrovolně pozastavil obohacování uranu v

roce 2003. Navíc poskytl rozšířený přístup k zařízením souvisejícím s íránským jaderným průmyslem, což bylo požadavkem dodatkového protokolu MAAE. Spojené státy pro podporu Velké Británie, Francie a Německa v 2005 oznámily, že přestanou vystupovat proti členství Íránu ve Světové obchodní organizaci a přislíbily dlouhodobou politickou, ekonomickou a civilní jadernou spolupráci. Celá situace vypadala nadějně, a to až do doby, kdy v Íránu přišel k moci Mahmúd Ahmadínežád, který nesouhlasil s pozastavením obohacování uranu a rozvoje jaderného programu. Proto v roce 2006 oznámil, že obohacování uranu bude obnoveno (Hadley nedatováno). Mahmúd Ahmadínežád byl známý také svými prohlášeními, ve kterých popíral holokaust a návrhem německé kancléřce Angele Merkelové, aby vystoupila proti vítězům druhé světové války. Dalším jeho činem byl návrh MAAE. Té chtěl Ahmadínežád poskytnout finance, které by pokryly celý roční rozpočet organizace. Bral to tak, že když si Západ mohl „koupit“ MAAE tím, že ji financuje, tak i Írán to může udělat stejně (Naji 2016). Dále prezident Íránu poslal dopis americkému prezidentovi Bushovi, ve kterém ho na osmnácti stránkách obvinil ze spáchání nevyslovitelných krutostí v Iráku, a že americká vláda skrývá podrobnosti o 11. září 2001 (Beehner 2007).

Vypuknutí Arabského jara v roce 2011, jen posílilo snahy Íránu o prosazování svého vlivu na měnícím se Blízkém východě. Dlouhodobé tření mezi Íránem a jedním z jeho hlavních regionálních soupeřů, Saúdskou Arábií se vyostřilo právě v tuto dobu, protože státy chtěly využít nestabilitu v regionu pro prosazení a posílení svého vlivu na Blízkém východě. Saúdská Arábie a další arabské státy považují Teherán za hrozbu a chtějí zmařit íránskou touhu po hegemonii. Zároveň však Arabské jaro přineslo Teheránu problém, kterým bylo násilí v Sýrii, která je jeho jediným spolehlivým arabským spojencem. Neklid v Sýrii ohrožoval nejspolehlivější mechanismus pro finanční a vojenskou podporu Hizballáhu (Maloney 2011).

Írán dále posiluje svůj jaderný potenciál, čímž ohrožuje bezpečnost států na Blízkém východě, a proto vyvolává tlak a nové sankce vůči sobě. V červenci 2008 se mezinárodní jednání o pozastavení íránského obohacování uranu dostaly do slepé

uličky. Írán odmítl návrhy vyjednávací skupiny, a jako výsledek chtěl Washington zvětšit už zavedené sankce. O rok později byla vyjednávání o jaderném programu obnovena, přičemž místem konání byla Ženeva. Zdálo se, že strany dosáhly dohody, ale Írán měl pochybnosti o samotném návrhu a stěžoval si na nedostatek záruk z druhé strany. Další vyjednávání probíhala téměř stejně, žádný výsledek však nepřinesla. Írán totiž nesouhlasil s podmínkami nabízenými USA, Ruskem, Čínou, Velkou Británií, Francií a Německem (Castiglioni 2013: 4–5). Nakonec v roce 2015 dosáhly Spojené státy a Írán Společného komplexního akčního plánu (Joint Comprehensive Plan of Action). Výměnou za to USA zrušily sankce v oblastech obchodu, technologií, financí a energií. Teherán se připojil k omezení výroby jaderných materiálů, souhlasil s uzavřením tisíců centrifug a vyvezl téměř veškerý materiál pro výrobu bomb. V souladu s dohodou Írán souhlasil s tím, že za žádných okolností nikdy nebude vyvíjet a kupovat žádnou jadernou zbraň. Írán také schválil přísný režim sledování, který umožňuje mezinárodním inspektorům získat přístup k zařízením podezřelým z vývoje jaderných zbraní (Bruton 2018).

Jak se ukázalo později, dohoda sama o sobě měla nedostatky. Byla dohodou jednostrannou, což Íránu poskytlo velké finanční prostředky na podporu své „destabilizační politiky“ na celém Blízkém východě. „Tento argument byl jedním z hlavních důvodů politiky „maximálního tlaku“ Washingtonu vůči Íránu“ (Azizi 2019). Proto v květnu 2018 americký prezident odstoupil od jaderné dohody. Namísto jaderné dohody byla proti Íránu zahájena mnohostranná tlaková kampaň, která se skládala z ekonomických sankcí a odstrašení. Spojené státy uvalily 17 sankcí na Írán a 147 proti jednotlivcům a entitám z Íránu. Účelem těchto agresivních sankcí je donutit íránský režim, aby zastavil svou agresivní politiku, která tato opatření způsobila. Co se týče odstrašení ze strany USA, ty přislíbily, že pokud bude Írán ohrožovat USA, nebo jejich spojence, může dojít k použití vojenské síly (Pompeo 2018).

Bez ohledu na to, že Írán má hodně nepřátel jak na Blízkém východě, tak i mimo něj, má dlouholetého spojence v regionu – Sýrii. Přátelské vztahy mezi Íránem a Sýrií

jsou založené na dlouhodobých společných strategických perspektivách v regionu. Obě tyto země čelí podobným hrozbám ze strany Izraele a Spojených států a mají podobné názory ohledně Palestiny. Dříve měly společného rivala Saddáma Husajna a Sýrie byla první arabskou zemí, která uznala novou vládu v Íránu. Oba státy měly zájem o mobilizaci libanonských šíitů, kteří měli vystoupit proti příznivcům americké vlády v Libanonu a proti tomu, že Izrael okupoval část území na jihu Libanonu. V rozmezí let 1982–1985 Írán a Sýrie prováděli politiku vyhnání izraelských a západních sil z Libanonu, na čemž se hojně podílel právě Íránem podporovaný Hizballáh (Wastnidge nedatováno). Díky jeho přítomnosti v Libanonu došlo k odražení izraelské agrese v Libanonu v roce 1982. Navíc Írán a Sýrie společně provedly několik devastujících úderů. Například bombardovaly izraelské vojenské velitelství v Týru, sebevražední atentátníci zasáhly americké velvyslanectví v západním Bejrútu, potom byla bombardována také kasárna amerického námořnictva. Ve východním Bejrútu bylo v roce 1984 bombardováno další americké velvyslanectví. Nakonec se americké síly stáhly z Libanonu v roce 1984 a Izrael začal částečné stažení svých vojsk z většiny zabraného území Libanonu. Pro Írán je Sýrie také dobrým spojencem a kanálem pro dodávky zbraní Hizballáhu. Dá se říct, že spolupráce se Sýrií je pro Írán klíčem k vyzbrojování a ochraně Hizballáhu (Wastnidge nedatováno). Írán a Sýrie se spolu snažili zabránit vzniku proamerického režimu v Bagdádu po vpádu USA do Iráku v roce 2003, přičemž Íránu se podařilo navázat úzké vztahy se šíitskými politickými stranami v Iráku (Manfreda 2019).

V roce 2011 se rozpoutaly protirežimní protesty v Sýrii, jejichž cílem bylo svržení režimu Bašára al-Asada. Potom co vláda zasáhla proti demonstrantům, protesty se převrátily v občanskou válku. Írán se začal obávat, že kdyby Bašárův režim padnul, k moci mohla přijít sunnitská opozice, která je nepřátelská vůči Íránu, což si Írán nemůže dovolit. Proto Írán aktivně podporuje syrskou vládu: poskytuje finanční podporu, dodávky zbraní a vysílá šíitské milice na podporu syrskému režimu. Na začátku roku 2013 Írán poskytnul Sýrii úvěr na 1 miliardu dolarů, a potom poskytnul další úvěr na 3,6 miliard dolarů. Írán také pomohl Sýrii rozšířit arzenál chemických

zbraní (Sadjadpour 2013: 11–13). Kromě toho Írán nabídl Sýrii konvenční vojenskou pomoc a vycvičení výzvědné služby, která by pomáhala potlačit nepokoje uvnitř státu. Teherán se také podílel na vytvoření silné syrské militantní skupiny *Jaysh al-Sha'bi*, která se skládá z 50.000 domobranců a měla podpořit syrské vládní síly (DeYoung – Warrick 2013). Kromě vojenské podpory Írán dodává od roku 1982 dotovanou ropu, protože Damašek souhlasil s uzavřením iráckého ropovodu, vedoucího přes syrské území. V posledních 30 letech Írán také navázal kulturní vazby se Sýrií. V roce 2013 tak Íráncům byly nabídnuty dotované letenky a poukázky do Sýrie, což mělo podpořit tamní ekonomiku (Sadjadpour 2013: 11–13).

ZÁVĚR

Po skončení bipolární konfrontace mezi USA a Sovětským svazem se vědci začali aktivně zabývat pojmem rostoucí mocnost. Do té doby se na vědecké úrovni častěji mluvívalo o pojmech světová mocnost a velmoc. Za rostoucí mocnosti byly považovány ty státy, které nejen zaznamenaly rychlý ekonomický růst a snažily se ovlivnit podobu mezinárodního systému tím, že prosazovaly své vlastní zájmy, ale také jsou to ty státy, které se prostřednictvím dialogů na půdě mezinárodních organizací, jako je například OSN, snaží dosáhnout konsensu o určitých tématech a prosadit své vlastní zájmy.

Cílem mojí bakalářské práce bylo zjistit povahu vztahů mezi USA, jako tradiční světovou mocností a Íránem, jakožto rostoucí mocností a prozkoumat, jak podoba jejich vzájemných vztahů dopadá na regionální politiku Blízkého východu, respektive na zájmy a zahraniční politiky vybraných států regionu, v mém případě Saúdskou Arábii, Egypt, Izrael a Sýrii. K dosažení cíle své práce jsem použila dvě výzkumné otázky. První z nich je: Jaká je povaha vztahů mezi USA a Íránem – jsou to spojenci, nebo rivalové? Během psaní své práce jsem došla k závěru, že vztahy mezi USA a Íránem jsou více rivalské, než přátelské povahy. To se dá vysvětlit tím, že USA a Írán nemají diplomatické vztahy od roku 1980 a politika států vůči sobě je nepřátelská. USA se snaží aktivně potlačit posilování pozice Íránu v regionu Blízkého východu, čímž se oba státy dostávají do střetu. Tohoto se USA snaží dosáhnout pomocí podpory svých spojenců na Blízkém východě, prostřednictvím kterých prosazují svůj vliv v regionu. Tento vývoj v regionu však nevyhovuje Íránu, jehož cílem je zavedený stav změnit a nastolit nové uspořádání v regionu, podle svých představ. Írán chce, aby Spojené státy omezily svůj vliv v regionu, aby palestinský národ získal sebeurčení a Izrael byl zničen. Írán se také snaží dosáhnout mocenského postavení na Blízkém východě, a proto musí vyvažovat moc svého soupeře, Saúdské Arábii. Pro naplnění těchto představ vystupuje Írán proti spojencům USA v regionu, tedy Izraeli, Egyptu a Saúdské Arábii. Dále také finančně a materiálně podporuje teroristické skupiny, jejichž činnost je zaměřena

proti spojencům USA, především Izraeli. Těmito skupinami jsou například Hizbaláh a Hamás. Za hlavního nepřítele v regionu považuje Írán výše zmíněný Izrael, což se odráží na íránské podpoře Palestiny. Írán se kromě těchto politických aktivit snaží posilovat své vojenské kapacity a vyrovnat se Spojeným státům i v tomto ohledu.

USA se naproti tomu snaží bojovat proti íránské aktivitě uvalováním ekonomických sankcí, jejichž cílem je Írán ekonomicky oslabit. Vedle toho se USA snaží k zavedení sankcí přibrat co největší počet ostatních států, což by tlak na Írán ještě zvětšilo a zesílilo tak účinnost ekonomických sankcí. Dalším cílem ekonomických sankcí je donutit Írán ke změně svého chování v regionu, respektive přerušení podpory teroristických skupin. Další je vojenská oblast, ve které se USA snaží oslabit íránský jaderný program. Za tímto účelem byla vedena dlouholetá jednání o uzavření dohody, která by omezila íránský jaderný program. Taková dohoda byla nakonec uzavřena až v roce 2015 a jejím hlavním cílem bylo zakázat Íránu vývoj jaderných zbraní. Výměnou za přijetí tzv. jaderné dohody došlo ke zrušení části ekonomických sankcí. Vztahy mezi USA a Íránem se však zhoršily v roce 2017, kdy se do čela Spojených států dostal Donald Trump a jako důsledek toho byla v květnu roku 2018 tato dohoda zrušena. Důvodem k tomu byla podle americké prezidentské administrativy absence změn v Íránu.

Další výzkumnou otázkou v mé práci bylo zjistit, jaký dopad mají vzájemné vztahy USA a Íránu na Saúdskou Arábii, Egypt, Izrael a Sýrii. Vztahy USA a Íránu ovlivňují Saúdskou Arabii především tak, že jí posilují ekonomicky a vojensky. To vyplývá z toho, že Saúdové jsou hlavními konkurenty Íránu v regionu, a tím pádem se těší štědré podpoře USA v podobě moderních vojenských technologií. USA se tím snaží dosáhnout rovnováhy moci v regionu a vyvážit silný vliv Íránu, respektive mu zabránit v tom, aby se v regionu stal dominantní mocností. Díky americké podpoře vystupuje Saúdská Arábii proti Íránu ještě silněji.

Další zemí, ovlivněnou vztahem mezi USA a Íránem, je Egypt. Spojené státy pomáhají Egyptu trénovat a vybavovat ozbrojené síly, které přispívají k bezpečnosti

a stabilitě na Blízkém východě. Ekonomicky USA podporují Egypt, protože hospodářský pokrok Egypta může pomoci Spojeným státům dosáhnout regionálních strategických cílů. Silný partner v podobě Egypta může pomáhat USA vyvažovat moc Íránu a chránit Izrael proti íránské agresi. USA vystupují proti teroristickým skupinám, jakými je Hizballáh a Hamás, které jsou zaměřeny na zničení Izraele. Egypt, který má dobrý vztah s Izraelem, také vystupuje proti těmto skupinám. Aby státy posílily své společné síly v boji proti terorismu, provádí společná cvičení.

Izrael, který je dlouholetým spojencem USA a hlavním nepřítelem Íránu, díky napětí mezi státy využívá rozsáhlou ekonomickou a vojenskou pomoc, poskytovanou Spojenými státy, za účelem pomoci ohroženému státu udržovat silnou pozici a bránit se případným útokům Íránu. USA v regionu potřebují takového spojence, jakým je právě Izrael, který by pomáhal bojovat proti teroristickým skupinám, které jsou podporované Íránem a tím oslabovat snahy Íránu o posílení svého mocenského postavení v regionu.

Můžeme vidět, že napětí mezi USA a Íránem posiluje ekonomicky a vojensky spojence USA, kteří dostávají podporu od Spojených států právě za účelem vymezení se proti Íránu. To lze vidět na příkladu Saúdské Arábie, která díky tomu velmi posílila své postavení v regionu, či Izraeli, který díky této podpoře disponuje moderní a silnou armádou.

Posledním mnou vybraným státem, dotčeným celou problematikou je Sýrie, která je v regionu hlavním spojencem Íránu a má stejné názory na Palestinu a také čelí podobným hrozbám ze strany Izraele a Spojených států amerických. Prostřednictvím Sýrie probíhá íránská podpora teroristickým skupinám, jako je například Hizbaláh, nebo Hamás. Přes území Sýrie probíhá transfer zbraní do Libanonu, odkud jsou pak použity proti izraelským cílům. Oplátkou za to Írán podporuje Sýrii finančně a vojensky, z čehož syrská vláda profituje. S podporou Asada je spojeno íránské zapojení do syrské války, ve které Írán stojí na straně režimu a podporuje ho dodávkami vojenského materiálu a poskytnutím šiítských

milicí. To všechno Írán dělá proto, aby i nadále posiloval své postavení v regionu a byl schopným postavit se USA.

Můžeme pozorovat, že vztahy USA a Íránu jsou během 40 let napjaté. Tento stav existuje jednak díky snahám Íránu o posílení svého postavení v regionu Blízkého východu a mezinárodním systému, dále pak také kvůli snahám Íránu změnit existující řád v daném regionu. USA jako tradiční světová mocnost používají všechny dovolené nástroje a zdroje své moci, aby zabránily posílení rostoucí moci, která by mohla ohrozit jejich zájmy.

SEZNAM LITERATURY A PRAMENŮ

American Chamber of Commerce in Egypt (nedatováno). *Egypt-U.S. Business Data* (<https://www.amcham.org.eg/information-resources/trade-resources/egypt-us-relations>, 16. 3. 2019).

Ahrari, Ehsan M. (2011). *The great powers versus the hegemon* (Basingstoke: Palgrave Macmillan).

Armstrong, Martin (2018). *Who Exports Arms to Saudi Arabia?* Statista. 22. 10. 2018 (<https://www.statista.com/chart/15863/who-exports-arms-to-saudi-arabia/>, 14. 3. 2019).

Azizi, Hamidreza (2019). Iran Seeks Economic Benefits From Syria. *Atlantic Council*. 22. 2. 2019 (<https://www.atlanticcouncil.org/blogs/iransource/iran-seeks-economic-benefits-from-syria>, 8. 4. 2019).

Bakhash, Shaul (2009). The U.S and Iran in Historical Perspective. *Foreign Policy Research Institute*. 28. 9. 2009 (<https://www.fpri.org/article/2009/09/the-u-s-and-iran-in-historical-perspective/>, 5. 4. 2019).

Barzegar, Kayhan (2011). Iran's Interests and Values and the 'Arab Spring'. *Belfer center for Science and International Affairs*. 20. 4. 2011 (<https://www.belfercenter.org/publication/irans-interests-and-values-and-arab-spring>, 12. 3. 2019).

Bazoobandi, Sara (2014). Iran's regional policy interests, challenges and ambitions. *Institute for International Political Studies*. (https://www.ispionline.it/sites/default/files/publicazioni/analysis_275__2014_0.pdf, 20. 4. 2019), s. 1–7.

BBC (2014). *Iran nuclear deal framework 'agreed' in Vienna* (<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-26269092>, 19. 2. 2019).

- BBC (2018). *Lebanon profile – Timeline* (<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-14649284>, 20. 3. 2019).
- Beehner, Lionel (2007). Timeline: U.S.-Iran Contacts. *Council on Foreign Relations*. 9. 3. 2007 (<https://www.cfr.org/background/timeline-us-iran-contacts>, 5. 3. 2019).
- Bertelsmann Stiftung (2018). *BTI 2018 | Iran Country Report* (<https://www.bti-project.org/en/reports/country-reports/detail/itc/IRN/>, 6. 4. 2019).
- Breen, Michael – Geltzer, Joshua A. (2011). Asymmetric Strategies as Strategies of the Strong. *Parameters*. (<https://ssi.armywarcollege.edu/pubs/parameters/articles/2011spring/breen-geltzer.pdf>, 1. 3. 2019).
- Bruton, F. Brinley (2018). What is the Iran nuclear deal? *NBC*. 25. 4. 2018 (<https://www.nbcnews.com/storyline/smart-facts/what-iran-nuclear-deal-n868346>, 26. 3. 2019).
- Burgrová, Helena (2011). Egypt. In: Ježová, Michaela – Burgrová, Helena a eds., *Současný Blízký východ: politický, ekonomický a společenský vývoj od druhé světové války do současnosti* (Brno: Barrister and Principal), s. 77–90.
- Byman, Daniel L.(2006). Proxy Power: Understanding Iran’s Use of Terrorism. *Brookings*. 26. 7. 2006 (<https://www.brookings.edu/opinions/proxy-power-understanding-irans-use-of-terrorism/>, 15. 3. 2019).
- Byman, Daniel – Bjerg Molle, Sara (2016). The United States and the Middle East: Interests, Risks, and Costs. *Tobin project*. (http://www.tobinproject.org/sites/tobinproject.org/files/assets/Byman%20%26%20Moller%20-%20The%20United%20States%20and%20the%20Middle%20East_0.pdf, 5. 3. 2019), s. 1–46.

Cafiero, Giorgio (2019). Iran and the Gulf states 40 years after the 1979 revolution. *Middle East Institute*. 8. 2. 2019 (<https://www.mei.edu/publications/iran-and-gulf-states-40-years-after-1979-revolution>, 20. 2. 2019).

Castiglioni, Claudia (2013). Obama policy toward Iran: Comparing first and second term. *Italian Institute for International Political Studies*. (https://www.ispionline.it/sites/default/files/pubblicazioni/analysis_220_2013.pdf, 26. 3. 2019), s. 1–12.

Clawson, Patrick (2010). U.S. Sanctions. *The United States Institute of Peace*. (<https://iranprimer.usip.org/resource/us-sanctions>, 15. 3. 2019).

Clinton, William J. (1995). Executive Order 12957—Prohibiting Certain Transactions With Respect to the Development of Iranian Petroleum Resources. *Authenticated U.S. Government Information*. 15. 3. 1995 (<https://www.govinfo.gov/content/pkg/WCPD-1995-03-20/pdf/WCPD-1995-03-20-Pg424.pdf>, 12. 4. 2019).

Cogan, Charles G. (2012). Iran: The Solution Is There But the Trust Is Not. *Belfer center for Science and International Affairs*. 13. 6. 2012 (<https://www.belfercenter.org/publication/iran-solution-there-trust-not>, 9. 3. 2019).

Congressional Budget Office (2018). *The Budget and Economic Outlook: 2018 to 2028* (<https://www.cbo.gov/sites/default/files/115th-congress-2017-2018/reports/53651-outlook-chapter2.pdf#page=2>, 12. 3. 2019).

Cordesman, Anthony H. – Harrington, Nicholas (2018). The Arab Gulf States and Iran: Military Spending, Modernization, and the Shifting Military Balance. *Center for strategic and international studies*. 12. 12. 2018 (<https://www.csis.org/analysis/arab-gulf-states-and-iran-military-spending-modernization-and-shifting-military-balance>, 20. 3. 2019).

Council on Foreign Relations (2018). *U.S.-Saudi Arabia Relations* (<https://www.cfr.org/backgrounders/us-saudi-arabia-relations>, 21. 2. 2019).

Counter Extremism Project (nedatováno). *Islamic Revolutionary Guard Corps (IRGC)* (<https://www.counterextremism.com/threat/islamic-revolutionary-guard-corps-irgc>, 10. 3. 2019).

Dahl, Robert A. (1957). The concept of power. *Behavioral Science* 2 (3), s. 201–215.

El Gamal, Rania – Cooper, Amanda – Blair, Edmund (2018). Factbox: Risks to Middle East oil and gas shipping routes. *Reuters*. 26. 7. 2018 (<https://www.reuters.com/article/us-yemen-security-saudi-oil-factbox/factbox-risks-to-middle-east-oil-and-gas-shipping-routes-idUSKBN1KG2IA>, 9. 3. 2019).

Embassy of Egypt (nedatováno). *Egypt-U.S. Relations* (<http://www.egyptembassy.net/egypt-us-relations/>, 18. 3. 2019)

Export. gov (2018). *Saudi Arabia – Trade Agreements* (<https://www.export.gov/article?id=Saudi-Arabia-Trade-Agreements>, 10. 3. 2019).

Fisher, Max (2013). Why is the U.S. okay with Israel having nuclear weapons but not Iran? *Washington post*. 2. 12. 2013 (https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2013/12/02/why-is-the-u-s-okay-with-israel-having-nuclear-weapons-but-not-iran/?noredirect=on&utm_term=.9d3424a23529, 10. 3. 2019).

Fisher, Max (2015). How America became the most powerful country on Earth, in 11 maps. *Vox*. 20. 5. 2015 (<https://www.vox.com/2015/5/20/8615345/america-global-power-maps>, 1. 3. 2019).

Focus Economics (2018). *The World's Top 10 Largest Economies* (<https://www.focus-economics.com/blog/the-largest-economies-in-the-world>, 1. 3. 2019).

- Freedman, Robert O. (1999). American Policy Toward Iraq and Iran in Clinton's Second Term. *Jerusalem Center for Public Affairs*. 15. 3. 1999 (<http://jcpa.org/article/american-policy-toward-iraq-and-iran-in-clintons-second-term/>, 24. 3. 2019).
- Freilich, Charles D. (2012). Israel in Lebanon—Getting It Wrong: The 1982 Invasion, 2000 Withdrawal, and 2006 War. *Israel Journal of Foreign Affairs* VI (3), s. 41–75.
- Friedman, Thomas L. (2018). Iran & Saudi Arabia, Thelma & Louise. *The New York Times*. 6. 11. 2018 (<https://www.nytimes.com/2018/11/06/opinion/iran-saudi-arabia-thelma-louise.html?rref=collection%2Ftimestopic%2FIran>, 28. 2. 2019).
- Gardner, Frank (2003). Who's who in the 'axis of evil'. *BBC*. 20. 12. 2003 (<http://news.bbc.co.uk/2/hi/1988810.stm>, 18. 3. 2019).
- George H.W. Bush inaugural address: Jan. 20, 1989. In: Youtube [online], publikováno 19. 1. 2017 (<https://www.youtube.com/watch?v=zMmrNcdmdVY>, 23. 3. 2019). Kanál uživatele CBS News.
- Gilbert, Robert E. – Brooke, Edward W. (2014). The politics of presidential illness: Ronald Reagan and the Iran-Contra Scandal. *Politics and the Life Sciences* 33 (2), s. 58–76.
- Gladstone, Rick (2018). Iran Sanctions Explained: U.S. Goals, and the View From Tehran. *The New York Times*. 5. 11. 2018 (<https://www.nytimes.com/2018/11/05/world/middleeast/iran-sanctions-explained.html?rref=collection%2Ftimestopic%2FIran>, 28. 2. 2018).
- Development and Globalisation (nedatováno). *The Asian Tigers* (<http://developmentandglobalisation.weebly.com/the-asian-tigers.html>, 3. 3. 2019).

- DeYoung, Karen – Warrick, Joby (2013). Iran and Hezbollah build militia networks in Syria, officials say. *The Guardian*. 12. 2. 2013 (<https://www.theguardian.com/world/2013/feb/12/iran-hezbollah-milita-networks-syria>, 15. 2. 2019).
- Hadley, Stephen J. (nedatováno). The George W. Bush Administration. *The United States Institute of Peace*. (<https://iranprimer.usip.org/resource/george-w-bush-administration>, 25. 3. 2019).
- Hennigan, W.J. (2018). What Makes the U.S.-Saudi Relationship So Special? Weapons, Oil and 'An Army of Lobbyists'. *Time*. 18. 10. 2018 (<http://time.com/5428669/saudi-arabia-military-relationship/>, 24. 2. 2019).
- Holpuch, Amanda (2018). Donald Trump says US will no longer abide by Iran deal – as it happened. *The guardian*. 8. 5. 2018 (<https://www.theguardian.com/world/live/2018/may/08/iran-nuclear-deal-donald-trump-latest-live-updates>, 20. 2. 2019).
- Hurrell, Andrew (2006). *Hegemony, Liberalism and Global Order: What Space for Would-Be Great Powers?* 82 (1), s. 1–19.
- Jewish Virtual Library (nedatováno). *U.S. Foreign Aid to Israel: History & Overview* (<https://www.jewishvirtuallibrary.org/history-and-overview-of-u-s-foreign-aid-to-israel>, 25. 2. 2019).
- Juneau, Thomas (2014). U.S. Power in the Middle East: Not Declining. *Middle east policy* XXI (2), s. 40–52.
- Katzman, Kenneth (2019a). Iran: Internal Politics and U.S. Policy and Options. *Congressional Research Service*. 6. 3. 2019 (<https://fas.org/sgp/crs/mideast/RL32048.pdf>, 16. 3. 2019), s. 1–40.
- Katzman, Kenneth (2019b). Iran's Foreign and Defense Policies. *Congressional Research Service*. 15. 3. 2019 (<https://fas.org/sgp/crs/mideast/R44017.pdf>, 16. 3. 2019), s. 1–66.

Kemp, Geoffrey – Gay, John Allen – Lammon, Adam (2018). American Policy and Changing Alignments in the Middle East. *The Center for the National Interest*. (<https://187ock2y3ejr34z8752m6ize-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/2018/06/CFTNI-American-Policy-Changing-Alignments-in-ME.pdf>, 23. 3. 2019).

Kemp, Geoffrey (nedatováno). The Reagan Administration. *The United States Institute of Peace*. (<https://iranprimer.usip.org/resource/reagan-administration>, 25. 2. 2019).

Kerr, Paul K. (2018). Iran's Nuclear Program: Status. *Congressional Research Service*. 15. 3. 2018 (<https://fas.org/sgp/crs/nuke/RL34544.pdf>, 13. 3. 2019). s. 1–43.

Kissinger, Henry (2016). *Uspořádání světa: státní zájmy, konflikty a mocenská rovnováha* (Praha: Prostor).

Laub, Zachary (2015). International Sanctions on Iran. *Council on Foreign Relations*. 15. 7. 2015 (<https://www.cfr.org/background/international-sanctions-iran>, 12. 2. 2019).

Library of Congress, Foreign Affairs and National Defense Division (1981): The Iran Hostage Crisis: A Chronology of Daily Developments [report] (<https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/Digitization/77922NCJRS.pdf>, 25. 3. 2019).

Lukes, S. (1974). *Power: A Radical View*. (London: Macmillan Press).

Macintyre, Donald (2006). Israel set to invade Lebanon despite lessons of 1982 war. *Independent*. 10. 8. 2006 (<https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/israel-set-to-invade-lebanon-despite-lessons-of-1982-war-411248.html>, 26. 3. 2019).

Maloney, Suzanne (2011). Progress of the Obama Administration's Policy Toward Iran. *Brookings*. 15. 11. 2011 (<https://www.brookings.edu/testimonies/progress-of-the-obama-administrations-policy-toward-iran/>, 29. 3. 2019).

- Manfreda, Primoz (2019). Why Iran Supports the Syrian Regime: The Axis of Resistance. *ThoughtCo*. 13. 2. 2019 (<https://www.thoughtco.com/why-iran-supports-the-syrian-regime-2353082>, 20. 2. 2019).
- Marcus, Jonathan (2017). Why Saudi Arabia and Iran are bitter rivals. *BBC*. 18. 11. 2017 (<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-42008809>, 21. 3. 2019).
- Missile Defense Project (2018). *Missiles of Iran* (<https://missilethreat.csis.org/country/iran/>, 2. 3. 2019).
- Naji, Kasra (2016). Ahmadinejad's Comeback? *Foreign Affairs*. 16. 6. 2016 (<https://www.foreignaffairs.com/articles/iran/2016-06-16/ahmadinejads-comeback>, 26. 3. 2019).
- Nikou, Semira N. (2018). Timeline of Iran's Foreign Relations. *The United States Institute of Peace*. (<https://iranprimer.usip.org/resource/timeline-irans-foreign-relations>, 3. 3. 2019).
- Ningthoujam, Alvite Singh (2016). Iranian Nuclear Program: A Chronology. *Sage Journals*. 4. 4. 2016 (<https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/2347798916637500>, 18. 3. 2019).
- Nye, Joseph S. (2004). *Soft power: the means to success in world politics* (New York: PublicAffairs).
- Nye, Joseph S. (2008). Public Diplomacy and Soft Power. *American Academy of Political and Social Science* 616 (1), s. 94–109.
- Nye, Joseph S. (2011). *The Future of Power* (New York: Public Affairs).
- Ostovar, Afshon – Edelston, Rebecca – Connell, Michael (2013). On Shifting Sands: Iranian Strategy in a Changing Middle East. *CNA Strategic Studies*. (https://www.cna.org/cna_files/pdf/DRM-2013-U-006026-Final.pdf, 26. 2. 2019).
- Our World in Data (2016). *Country trends over the last centuries* (<https://ourworldindata.org/world-population-growth>, 1. 3. 2019).

Our World in Data (2018). *GDP per capita over the long run – country by country* (<https://ourworldindata.org/economic-growth>, 1. 3. 2019).

Piknerová, Linda – Šanc, David (2014). Předmluva. In: Piknerová, Linda – Šanc, David a kol., *Nové mocnosti globálního Jihu* (Praha: Dokořán), s. 7–12.

Piknerová, Linda – Doljaková, Aneta (2014). Emancipace nových mocností po konci studené války. In: Piknerová, Linda – Šanc, David a kol., *Nové mocnosti globálního Jihu* (Praha: Dokořán), s. 15–35.

Pompeo, Michael R. (2018). Confronting Iran: The Trump Administration's Strategy. *U.S. Department of State*. 15. 10. 2018 (<https://www.state.gov/secretary/remarks/2018/10/286751.htm>, 28. 3. 2019).

Ponížilová, Martina (2016). *Regionální řád a mocnosti Blízkého východu: Formování blízkovýchodního řádu na pozadí soupeření regionálních mocností v letech 1945–2015* (Praha: Dokořán).

Riedel, Bruce (2010). The Clinton Administration. *Brookings*. 1. 11. 2010 (<https://www.brookings.edu/research/the-clinton-administration/>, 15. 3. 2019).

Riedel, Bruce (nedatováno). The Clinton Administration. *The United States Institute of Peace*. (<https://iranprimer.usip.org/resource/clinton-administration>, 20. 3. 2019).

Sadjadpour, Karim (2013). Iran's Unwavering Support to Assad's Syria. *CTC Sentinel* 6 (8), s.11–13.

Saikal, Amin (2018). *Iran Rising: The Survival and Future of the Islamic Republic* (Princeton: Princeton University Press).

Sales, Nathan A. (2018). Countering Iran's Global Terrorism. *U.S department of state*. 13. 11. 2018 (<https://www.state.gov/j/ct/rls/rm/287317.htm>, 15. 3. 2019).

Segal, Stephanie – Gerstel, Dylan (2018). The Economic Impact of Iran Sanctions. *Center for strategic and international studies*. 5. 11. 2018 (<https://www.csis.org/analysis/economic-impact-iran-sanctions>, 12. 4. 2019).

Sen, Ashish Kumar (2018). A Brief History of Sanctions on Iran. *Atlantic Council*. 8. 5. 2018 (<https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/a-brief-history-of-sanctions-on-iran>, 15. 2. 2019).

Seyedin, Silvia (nedatováno). Khomeini and the Iranian revolution: his ideas and acts. (http://acta.bibl.u-szeged.hu/35189/1/mediterranean_024_121-132.pdf, 5. 4. 2019), s. 121–132.

Schnabel, Albrecht (2003). A rough journey: Nascent democratization in the Middle East. In: Saikal, Amin – Schnabel, Albrecht a kol., *Democratization in the Middle East: Experiences, struggles, challenges* (Tokyo: United Nations University), s. 1–25.

Shanker, Thom – Sanger, David E. (2012). U.S. Suspects Iran Was Behind a Wave of Cyberattacks. *The New York Times*. 13. 10. 2012 (<https://www.nytimes.com/2012/10/14/world/middleeast/us-suspects-iranians-were-behind-a-wave-of-cyberattacks.html?mtref=www.google.com>, 19. 3. 2019).

Sharp, Jeremy M. (2018). U.S. Foreign Aid to Israel. *Congressional Research Service*. 10. 4. 2018 (<https://fas.org/sgp/crs/mideast/RL33222.pdf>, 22. 3. 2019), s. 1–28.

Sharp, Jeremy M. (2019). Egypt: Background and U.S. Relations. *Congressional Research Service* 12. 3. 2019 (<https://fas.org/sgp/crs/mideast/RL33003.pdf>, 20. 3. 2019), s. 1–27.

Shoamanesh, Sam Sasan (2016). Soft Power is Key to Iran's Success. *HuffPost*. 15. 9. 2016 (https://www.huffpost.com/entry/soft-power-is-key-to-iran_b_11965208, 20. 3. 2019).

Sick, Gary (2011). Iran an emerging power in perspective. *The SAIS Europe Journal of Global Affairs*. 1. 4. 2011 (<http://www.saisjournal.org/posts/-iran-an-emerging-power-in-perspective>, 9. 3. 2019).

- Slim, Randa (2019). Why Assad's Alliance With Iran and Hezbollah Will Endure. *Atlantic Council*. 6. 2. 2019 (<https://www.atlanticcouncil.org/blogs/iransource/why-assad-s-alliance-with-iran-and-hezbollah-will-endure>, 20. 3. 2019).
- Smyth, Gareth (2013). Iran's Khatami strikes back. *The Guardian*. 19. 9. 2013 (<https://www.theguardian.com/world/iran-blog/2013/sep/20/iran-khatami-revenge-rouhani-victory>, 26. 3. 2019).
- Snider, Erin A. – Faris, David (2011). The Arab Spring: U.S. Democracy Promotion in Egypt. *Middle East Policy* 18 (3), s. 49–62.
- Statista (2017). *The 15 countries with the highest military spending worldwide in 2017 (in billion U.S. dollars)* (<https://www.statista.com/statistics/262742/countries-with-the-highest-military-spending/>, 8. 3. 2019).
- Statista (2019). *The 30 largest countries in the world by total area (in square kilometers)* (<https://www.statista.com/statistics/262955/largest-countries-in-the-world/>, 1. 3. 2019).
- Stratfor Enterprises (2002). *Circle of Opposition Forming Around Saudi Government* (<https://worldview.stratfor.com/article/circle-opposition-forming-around-saudi-government>, 12. 4. 2019).
- Šanc, David (2014). Tradiční a nastupující mocnosti po skončení studené války. In: Piknerová, Linda – Šanc, David a kol., *Nové mocnosti globálního Jihu* (Praha: Dokořán), s. 37–50.
- Tammen, Ronald L. – Lemke, Douglas a kol. (2000). *Power transitions: strategies for the 21st century* (Washington: CQ Press).
- Tank, Pinar (2012). The concept of “rising powers”. *Norwegian Peacebuilding Resource Centre*. 29. 6. 2012 <https://www.files.ethz.ch/isn/146521/aa7c23bf5887ab060f1af737a39a000a.pdf>, 20. 3. 2019).

Taylor and Francis Group (2019). *Chapter Seven: Middle East and North Africa* (<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/04597222.2018.1561033?needAccess=true>, 3. 4. 2019).

The Balance (nedatováno). *US GDP by Year Compared to Recessions and Events* (<https://www.thebalance.com/us-gdp-by-year-3305543>, 1. 3. 2019).

The Observatory of Economic Complexity (2017a). *Where does the United States export Military Weapons to?* (https://atlas.media.mit.edu/en/visualize/tree_map/hs92/export/usa/show/9301/2017/, 1. 4. 2019).

The Observatory of Economic Complexity (2017b). *United States* (<https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/usa/>, 1. 4. 2019).

The Observatory of Economic Complexity (2017c). *Iran* (<https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/irn/>, 1. 4. 2019).

The United States Institute of Peace (2017). *US Sanctions on Iran: 2017* (<https://iranprimer.usip.org/blog/2017/jul/31/us-sanctions-iran-2017>, 11. 3. 2019).

The U.S. National Archives and Records Administration (nedatováno). *444 Days: Selected Records Concerning the Iran Hostage Crisis 1979-1981* (<https://www.archives.gov/research/foreign-policy/iran-hostage-crisis>, 12. 3. 2019).

The World Bank (2017). *Population, total* (<https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?end=2017&locations=IR&start=2017&type=shaded&view=map&year=2017>, 1. 3. 2019).

The World Bank (2018). *Islamic Republic of Iran* (<https://www.worldbank.org/en/country/iran/overview>, 4. 4. 2019).

The World Bank (nedatováno a). *Military expenditure (current USD)* (<https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.CD>, 3. 3. 2019).

The World Bank (nedatováno b). *Arms exports (SIPRI trend indicator values)* (<https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPRT.KD?end=2017&locations=US&start=1960&view=chart>, 15. 3. 2019).

The World Bank (nedatováno c). *Science & Technology* (<https://data.worldbank.org/topic/science-and-technology?locations=US>, 15. 3. 2019).

Tomková, Alena (2011). Írán. In: Ježová, Michaela – Burgrová, Helena a eds., *Současný Blízký východ: politický, ekonomický a společenský vývoj od druhé světové války do současnosti* (Brno: Barrister & Principal), s. 162–174.

Tomlinson, Lucas (2018). Iran test-fires ballistic missile for first time in 2018, officials say. *Fox News*. 10. 8. 2018 (<https://www.foxnews.com/world/iran-test-fires-ballistic-missile-for-first-time-in-2018-officials-say>, 28. 2. 2019).

Tristam, Pierre (2018). U.S. Policy in the Middle East: 1945 to 2008. *ThoughtCo*. 14. 8. 2018 (<https://www.thoughtco.com/us-and-middle-east-since-1945-2353681>, 10. 2. 2019).

U.S. Central Command (nedatováno). *United States Military Training Mission* (<http://www.centcom.mil/OPERATIONS-AND-EXERCISES/USMTM/>, 12. 3. 2019).

U.S. Department of State (2018). *State Department Terrorist Designation of al-Ashtar Brigades (AAB)* (<https://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2018/07/283939.htm>, 12. 4. 2019).

U.S. Department of State (2017). *Chapter 2: State Sponsors of Terrorism* (<https://www.state.gov/j/ct/rls/crt/2017/282847.htm>, 20. 3. 2019).

U.S. Department of State (nedatováno). *Iran Nonproliferation Act of 2000* (<https://www.state.gov/t/isn/c15234.htm>, 18. 3. 2019).

U.S. Energy Information Administration (2019). *Petroleum and other liquids* (<https://www.eia.gov/dnav/pet/hist/LeafHandler.ashx?n=pet&s=mcrimuspg2&f=a>, 11. 3. 2019).

Volgy, Thomas J. – Corbetta, Renato – Grant, Keith A. eds. (2011). Major Power Status in International Politics. In: Volgy, Thomas J. – Corbetta, Renato – Grant, Keith A. eds., *Major Powers and the Quest for Status in International Politics* (Basingstoke: Palgrave Macmillan), s. 1–27.

Waltz, Kenneth N. (1979). *Theory of International Politics* (New York: McGraw-Hill).

Wastnidge, Edward (nedatováno). Iran and Syria: An Enduring Axis. *Middle East Policy Council*. (<https://www.mepc.org/journal/iran-and-syria-enduring-axis>, 21.3.2019).

Williams, Jennifer (2016). In 1998, terrorists attacked two US embassies. No one blamed the secretary of state. *Vox*. 22. 6. 2016 (<https://www.vox.com/2016/7/22/12241894/benghazi-hillary-clinton-1998-east-africa-embassy-bombings>, 2. 4. 2019).

Wisconsin Project on Nuclear Arms Control (2016). *A History of Iran's Nuclear Program* (<https://www.wisconsinproject.org/a-history-of-irans-nuclear-program/>, 12. 3. 2019).

Worldometers (nedatováno). *Top 20 largest countries by population* (<http://www.worldometers.info/world-population/>, 1. 3. 2019).

World Nuclear Association (2019). *Nuclear Power in Iran* (<http://www.world-nuclear.org/information-library/country-profiles/countries-g-n/iran.aspx>, 2. 3. 2019).

Zarif, Mohammad Javad (2014). What Iran Really Wants: Iranian Foreign Policy in the Rouhani Era. *Foreign Affairs*. (<https://www.foreignaffairs.com/articles/iran/2014-04-17/what-iran-really-wants>, 20. 3. 2019).

Zunes, Stephen (2002). Why the U.S. Supports Israel. *Foreign Policy In Focus*. 1. 5. 2002 (https://fpif.org/why_the_us_supports_israel/, 20. 3. 2019).

RESUMÉ

The concept of emerging power began to arise actively in the early 1990s, which is related to the end of the bipolar confrontation between the United States of America and the Soviet Union. A large number of states at this time sought to strengthen their position and gain influence on the international scene. Iran was one of them, which began to actively participate in achieving a stronger position on the international scene. Iran began to emancipate more and tried to become an actor with a strong influence on politics in the Middle East. Over time, Iran got to conflict with the United States. This began to affect the entire situation in the Middle East, especially the relations between Saudi Arabia, Egypt, Israel and Syria. The aim of my bachelor thesis is to find out the nature of relations between the US, as a traditional world power and Iran, as an emerging power, and to explore how the relations between them affect the regional policy of the Middle East and the interests and foreign policy of the selected States of the region (Saudi Arabia, Egypt, Israel and Syria) in the period under review 1979–2018.

During my work, I will address the following research questions: What is the nature of US-Iran relations – are they allies or rivals? What impact relations between the US and Iran have on Saudi Arabia, Egypt, Israel and Syria? Iran is making every effort to strengthen its position in the Middle East and in the international system. The United States, as a traditional world power, uses all of the permitted tools and resources of its power to prevent the growth of emerging power from strengthening that could present threat of their interests.

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Americký import surové ropy ze zemí Perského zálivu

U.S. Imports from Persian Gulf Countries of Crude Oil (Thousand Barrels per Day)

Decade	Year-0	Year-1	Year-2	Year-3	Year-4	Year-5	Year-6	Year-7	Year-8	Year-9
1970's				802	992	1,121	1,825	2,418	2,212	2,049
1980's	1,508	1,196	659	405	450	244	796	949	1,357	1,734
1990's	1,801	1,743	1,636	1,637	1,615	1,479	1,488	1,635	2,044	2,360
2000's	2,409	2,664	2,213	2,425	2,400	2,207	2,160	2,115	2,340	1,656
2010's	1,694	1,849	2,140	1,994	1,851	1,487	1,738	1,715		

Zdroj: (U.S. Energy Information Administration 2019).

Příloha č. 2: Finanční a vojenská pomoc USA Egyptu v rozmezí let 1987–2019.

Year	Military	Economic	Annual Total
1987	\$1,301,694,000	\$1,013,179,000	\$2,314,873,000
1988	\$1,301,477,000	\$873,444,000	\$2,174,921,000
1989	\$1,301,484,000	\$948,187,000	\$2,249,671,000
1990	\$1,295,919,000	\$1,093,358,000	\$2,389,277,000
1991	\$1,301,798,000	\$998,011,000	\$2,299,809,000
1992	\$1,301,318,000	\$933,320,000	\$2,234,638,000
1993	\$1,302,299,892	\$753,532,549	\$2,055,832,441
1994	\$1,329,014,320	\$415,278,400	\$1,944,292,920
1995	\$1,242,039,999	\$975,881,384	\$2,217,921,383
1996	\$1,373,872,023	\$824,326,772	\$2,198,198,795
1997	\$1,304,889,154	\$811,229,173	\$2,116,118,329
1998	\$1,303,343,750	\$833,244,554	\$2,136,588,304
1999	\$1,351,905,310	\$862,062,972	\$2,213,968,282
2000	\$1,333,485,882	\$742,458,642	\$2,075,944,524
2001	\$1,299,709,358	\$393,734,896	\$1,693,444,254
2002	\$1,301,347,000	\$1,046,193,773	\$2,347,540,773
2003	\$1,304,073,715	\$446,854,657	\$1,950,928,372
2004	\$1,318,119,641	\$720,241,711	\$2,038,361,372
2005	\$1,294,700,384	\$495,849,349	\$1,790,549,933
2006	\$1,301,512,728	\$351,242,845	\$1,652,755,593
2007	\$1,305,235,109	\$737,348,744	\$2,042,583,875
2008	\$1,294,902,333	\$314,498,953	\$1,609,401,486
2009	\$1,301,332,000	\$488,533,320	\$1,989,865,320
2010	\$1,301,900,000	\$301,154,735	\$1,603,054,735
2011	\$1,298,779,449	\$240,529,294	\$1,539,308,743
2012	\$1,302,233,542	\$90,260,725	\$1,392,494,267
2013	\$1,239,659,311	\$330,576,743	\$1,570,236,274
2014	\$1,303,000,000	\$200,000,000	\$1,503,000,000
2015	\$1,245,091,943	\$222,673,004	\$1,567,764,949
2016	\$1,105,882,379	\$133,408,841	\$1,239,291,240
2017	\$1,241,039,000	\$112,500,000	\$1,353,539,000
2018	\$1,306,800,000	\$106,849,000	\$1,413,649,000
2019	\$1,306,800,000	\$112,500,000	\$1,419,300,000
Totals	\$56,986,900,898	\$32,845,476,526	\$89,832,377,424

Zdroj: (Sharp 2019: 27).

Příloha č. 3: Teroristické útoky podporované Íránem.

Table 1. Selected Iran or Iran-Related Terrorism Attacks or Plots

Date	Incident/Event	Claimed/Likely Perpetrator
November 4, 1979	U.S. Embassy in Tehran seized and 66 U.S. diplomats held for 444 days (until January 21, 1981).	Hardline Iranian regime elements
April 18, 1983	Truck bombing of U.S. Embassy in Beirut, Lebanon. 63 dead, including 17 U.S. citizens.	Factions that formed Lebanese Hezbollah claimed responsibility
October 23, 1983	Truck bombing of U.S. Marine barracks in Beirut. 241 Marines killed.	Same as above
December 12, 1983	Bombings of U.S. and French embassies in Kuwait City. 5 fatalities.	Da'wa Party of Iraq. 17 Da'wa activists imprisoned in Kuwait
March 16, 1984	U.S. Embassy Beirut Political Officer William Buckley taken hostage in Beirut, others later. Last hostage released December 1991.	Factions that eventually formed Lebanese Hezbollah
September 20, 1984	Truck bombing of U.S. embassy annex in Beirut. 23 killed.	Factions that eventually formed Hezbollah
July 31, 1984	Air France aircraft hijacked to Iran	Factions that formed Hezbollah
May 25, 1985	Bombing of Amir of Kuwait's motorcade	Da'wa Party of Iraq
June 14, 1985	Hijacking of TWA Flight 847. One fatality, Navy diver Robert Stetham.	Hezbollah
1985-1986	Soft targets in Paris bombed, killing 12	Hezbollah/Iran intelligence
February 17, 1988	Col. William Higgins, serving with U.N. peacekeeping operation, was kidnapped in southern Lebanon; video of his corpse was released 18 months later.	Hezbollah
April 5, 1988	Hijacking of Kuwait Air passenger plane. Two killed.	Hezbollah
July 13, 1989	Assassination of Iranian Kurdish leader Qassemli	Hezbollah/Iran
August 5, 1991	Assassination of former Prime Minister Bakhtiari	Iran intelligence
March 17, 1992	Bombing of Israeli Embassy in Buenos Aires. 29 killed.	Hezbollah, assisted by Iranian intelligence/diplomats
July 18, 1994	Bombing of Argentine-Jewish Mutual Association (AMIA) building in Buenos Aires	Same as above
June 25, 1996	Bombing of Khobar Towers housing complex near Dhahran, Saudi Arabia. 19 U.S. Air Force killed.	Saudi Hezbollah, but some assessments point to Al Qaeda
October 11, 2011	U.S. Justice Dept. unveiled discovery of alleged plot involving at least one IRGC-QF officer to assassinate Saudi Ambassador in Washington, DC.	IRGC-QF reportedly working with U.S.-based person and Mexican drug cartel
February 13, 2012	Wife of Israeli diplomat wounded in Delhi, India	Lebanese Hezbollah
July 19, 2012	Bombing in Sofia, Bulgaria, killed five Israeli tourists.	Lebanese Hezbollah, IRGC-QF

Zdroj: (Katzman 2019b: 7).